

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Jurca

Pot Kosova do neodvisnosti (1974–2008)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Jurca

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

Pot Kosova do neodvisnosti (1974–2008)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Diplomsko delo posvečam vsem, ki so mi v teh letih stali ob strani.

Mami in očetu, ki sta me spodbujala in mi ves čas študija nudila ljubezen in podporo,

sestrama, ki sta me bodrili in navdajali z optimizmom,

svojemu dragemu, ki je prenašal vse moje muhe in mi vlival moči,

Ladu Kocjanu, ki je ves čas verjel vame,

vsem prijateljem in bližnjim, ki so me spodbujali in uživali v študijskih dneh skupaj z mano,

ne nazadnje pa tudi mentorju, za vso pomoč, ki mi jo je nesebično nudil pri izdelavi naloge.

Prisrčna hvala vsem!

Pot Kosova do neodvisnosti (1974–2008)

Kosovo med srbskim prebivalstvom velja za zibko srbskega naroda, po drugi strani pa na tem ozemlju prebiva večinoma albansko prebivalstvo, ki trdi, da je zaradi etnične strukture Kosovo albansko ozemlje. Dolgoletno nasilje, ki sta ga naroda izvajala eden nad drugim, zatiranje in etnično nasilje so narod pripeljali v večni konflikt, zaradi katerega sta se dve desetletji bojevala za svoje pravice in avtonomijo na tem ozemlju in za katerega se zdi, da se ne bo nikoli končal. Od leta 1974, ko je Avtonomni pokrajini Kosovo Jugoslavija dodelila številne avtonomne pravice, do prihoda Slobodana Miloševića na oblast leta 1989, ko so ji bile te odvzete, pa naprej je Kosovo preplavljalo nasilje, zvrstili pa so se številni upori, demonstracije, gverilski upori in vojaški spopadi. Naposled je na pomoč priskočila tudi mednarodna skupnost, ki je Kosovu prispevala ekonomsko, vojaško, administrativno, zdravstveno in humanitarno pomoč. Nasilje se je z enostransko razglasitvijo neodvisnosti Kosova leta 2008 uradno končalo, vendar pa kljub temu naroda še nista našla svojega miru. Neodvisnosti te novonastale države poleg tega še vedno niso priznale številne države, med drugimi Srbija, ki tega tudi v prihodnje ni pripravljena storiti.

Ključne besede: neodvisnost, Kosovo, Srbi, Albanci, etnični konflikt

Kosovo's Path to Independence (1974–2008)

Kosovo is regarded by the Serbian people as the birthplace of their state, but on the other hand, this area is populated mostly by ethnic Albanian inhabitants who claim that the ethnic structure makes Kosovo an Albanian territory. Lasting violence that the nations used against each other, oppression and ethnic violence led to a continuing conflict which made the two nations fight for their rights and autonomy in this region for two decades, and there seems to be no end of it. From 1974, when the Autonomous Province of Kosovo was granted numerous autonomous rights by Yugoslavia, to Slobodan Milosevic's rise to power in 1989, when it was stripped of its autonomy, the region of Kosovo faced violence, followed by numerous revolts, demonstrations, guerrilla warfare and wars. Then finally the international community offered their economic, military, administrative, medical and humanitarian help to Kosovo. The violence in Kosovo officially ended in 2008 with the unilateral declaration of independence, but both, the Serbian and Albanian nation still have not found their peace. Kosovo's independence has not yet been recognized by many countries, including Serbia which is not willing to change its mind in the future.

Key words: independence, Kosovo, Serbians, Albanians, ethnic conflict

KAZALO

1 UVOD.....	8
2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR.....	10
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA.....	10
2.2 CILJ PROUČEVANJA.....	11
2.3 HIPOTEZE.....	11
2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	11
3. TEMELJNI POJMI.....	12
3.1 ETNIČNA SKUPINA, NAROD, ETNIČNA MANJŠINA IN ETNIČNA RAZNOLIKOST	12
3.2 ETNIČNI KONFLIKT	13
3.3 PRAVICA DO SAMOODLOČBE.....	15
3.4 AVTONOMIJA	15
4 GEOSTRATEŠKI POMEN KOSOVA.....	16
4.1 STRATEŠKI POMEN KOSOVA	17
5 NASTANEK IN RAZVOJ SRBSKO-ALBANSKEGA KONFLIKTA	20
6 KOSOVO MED LETOMA 1974 IN 1989.....	25
6.1 USTAVA SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (1974)	25
6.2 OZADJE KRIZE LETA 1981	27
6.3 DEMONSTRACIJE NA KOSOVU LETA 1981 IN ZAČETEK DRŽAVNE KRIZE V SFRJ	31
7 KOSOVO MED LETOMA 1988 IN 1997.....	33
7.1 OBDOBJE 1988–1992: VZPON MILOŠEVIĆA IN ZAČETKI NENASILNEGA ODPORA NA KOSOVU	33
7.2 OBDOBJE DO LETA 1998: AKTIVNO NENASILJE IN VZPON OSVOBODILNE VOJSKE KOSOVA	38
8 OBDOBJE 1998–1999.....	40
8.1 POSREDOVANJE NATA IN MEDNARODNE SKUPNOSTI	42
8.2 POVOJNO DELOVANJE OVK.....	52
9 KOSOVO PO LETU 2000.....	55
10 RAZGLASITEV NEODVISNOSTI KOSOVA.....	60
10.1 KOSOVO TAKOJ PO NEODVISNOSTI.....	63
11 ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	66
12 LITERATURA.....	69

KAZALO SLIK IN TABEL

Slika 4.1: Naravnogeografske celote in pogorja	17
Tabela 6.1: Prikaz etnične sestave kosovskega prebivalstva (1961–1981)	29

SEZNAM KRATIC

AAK - Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës (*Zveza za prihodnost Kosova*)

BDP – Bruto družbeni proizvod

CSDP – Common Security and Defence Policy (*Skupna obrambna in varnostna politika*)

EADRCC – Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (*Evroatlantski center za usklajevanje pomoči ob nesrečah*)

EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council (*Evroatlantski partnerski svet*)

EULEX - European Union Rule of Law Mission in Kosovo (*Vladavina prava Evropske unije na Kosovu*)

EUSR – European Union Special Representative (Posebni predstavnik Evropske unije)

EVOP – Evropska varnostna in obrambna politika

FARK – Forcat e Armatosura të Republikës së Kosovës (*Oborožene sile Republike Kosovo*)

ICO – Internationala Civillian Office (Mednarodni civilni urad)

JUL – Jugoslovanska levica

KFOR – Sile za Kosovo (*Kosovo Forces*)

KZK/KPC – Kosovski zaščitni korpus/Kosovo Protection Corps

LDK – Lidhja Demokratike e Kosovës (*Demokratska liga Kosova*)

LKCK – Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës (*Narodno gibanje za osvoboditev Kosova*)

LPK – Lëvizja Popullore e Kosovës (*Ljudsko gibanje za Kosovo*)

LPRK – Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës (*Ljudsko gibanje za Republiko Kosovo*)

Nato – North – Atlantic Treaty Organization

OVK – Osvobodilna vojska Kosova

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija Združenih narodov

PDK – Partia Demokratike e Kosovës (*Demokratska stranka Kosova*)

PfP – Partnership for Peace (*Partnerstvo za mir*)

PISG – Provisional Institutions of Self-Government (*alb. Institucionet e përkohshme të vetëqeverisjes; Začasne institucije samouprave Kosova*)

PPEU – Posebni predstavnik Evropske unije

RVSZN /UNSCR – Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov (*United Nation Security Council Resolution*)

SFOR – Stabilization Forces (*Stabilizacijske sile*)

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SPS – Socialistična partija Srbije

SRS – Socialistična republika Srbija

UNHCR – United nations High Commissisoner for Refugees (*Visoki komisariat Združenih narodov za begunce*)

UNOSEK – United Nations Office of the Special Envoy for Kosovo (*Urad posebnega odposlanca OZN za Kosovo*)

UNPROFOR – United Nations Protection Force (*Zaščitne sile Združenih narodov*)

VS OZN – Varnostni svet Organizacije Združenih narodov

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Zgodovina srbsko-albanskih odnosov, kot jih poznamo danes, se je začela po balkanskih vojnah leta 1912 in 1913, ko je bilo Kosovo priključeno Kraljevini Srbiji, in nadaljevala z ustanovitvijo Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1918 (leta 1929 se je po sprejemu šestojanuarske diktature kralja Karađorđevića preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo in je trajala vse do leta 1941). V vsem tem času so bili kosovski Albanci zapostavljeni in brez nacionalnih pravic. To je bilo obdobje vzpona velikosrbskega hegemonizma, zmagovanja srbskih voditeljev in vzpona največje srbske stranke (Srbska radikalna stranka), ki jo je vodil Nikola Pašić. Med kosovskimi Albanci je takrat nastala velika zamera v odnosu do Srbov, ki se je iz roda v rod prenašala na novejša generacije in vtisnila v njihovo podzavest. Vsa njihova nacionalna gibanja so bila zatrta že v kali. Vendar ta zamera iz preteklosti ni bila razlog za nastanek vojne leta 1998. Glavni in neposredni razlog za to krizo je treba iskati v deset let trajajočem režimu, ki ga je leta 1989 uvedel Slobodan Milošević.

Med drugo svetovno vojno sta Jugoslavijo okupirali in razdelili Italija in Nemčija in tako je Kosovo pripadlo Mussolinjevi Italiji in bilo pripojeno Albaniji. Fašistična Italija je tako ustvarila »Veliko Albanijo« kot svojo 'kolonijo' na Balkanu. V takšni Albaniji so albanske oblasti Srbe in Črnogorce držale v položaju brez nacionalnih pravic, kar je močno vplivalo na nadaljnje srbsko-albanske odnose.

Masovni boj narodnoosvobodilnega gibanja albanskega naroda v Albaniji ter v manjšem obsegu na Kosovu in v Makedoniji je potekal istočasno z narodnoosvobodilnim antifašističnim bojem Jugoslavije proti okupatorju, kar je pozitivno vplivalo na srbsko-albanske odnose na Balkanu in na Kosovu pripomoglo k rasti vzajemne pomoči, sodelovanja in zaupanja.

Z zmago v narodnoosvobodilnem boju in formiranjem nove federativne Jugoslavije je prišlo obdobje, v katerem so se odnosi med Albanci in Srbi izboljšali. In vendar je v naslednjih 45 letih prihajalo do konfliktov med narodoma.

Do največje krize je prišlo leta 1948, ko se je Albanija pod vodstvom Enverja Hodže pridružila Stalinovi Sovjetski zvezi in informbiroju Komunističnih partij pri napadu na neodvisno pot nove Jugoslavije. To je bila težka izkušnja za vse kosovske Albance in Albance

v Jugoslaviji, saj se velika večina ni strinjala s sovražno politiko Hodže v odnosu do Jugoslavije.

Kosovo je svojo pot iz zaostalosti začelo kot avtonomno območje znotraj Republike Srbije. Leta 1958 so jugoslovanske oblasti Kosovo in Metohijo skupaj z Makedonijo, Črno goro in Bosno in Hercegovino vključile v program za razvoj nerazvitih republik Jugoslavije, ki ga je financiral Jugoslovanski fond za razvoj nerazvitih republik in Kosovsko-Metohijske avtonomne pokrajine.

V prvih letih so bile avtonomne pravice Kosova, tako kot tudi v drugih delih federacije, omejene. Z Ustavo SFRJ leta 1963 pa je Kosovo dobilo status avtonomne pokrajine in postalo enakopravno Vojvodini. Takrat so se razširile njegove avtonomne pravice in kompetence. Z ustavnim amandmajem na Ustavo SFRJ iz leta 1968 sta Kosovo in Vojvodina pridobila nove avtonomne pravice in s tem postajala vse pomembnejša elementa federacije, z več predstavniki v predstavniških telesih in organih SFRJ. Z ustavnimi amandmaji na ustavo iz leta 1971 so se pravice Kosova in Vojvodine še dodatno povečale. Tako sta okrepila svojo samostojnost in odgovornost za lasten razvoj kot socialistični avtonomni pokrajini v sestavi SRS ter za razvoj Srbije in SFRJ.

Hkrati, ko so se krepile kompetence socialističnih republik, so se manjšale kompetence federacije, njenih najvišjih državnih teles in organov. Od leta 1974 so se avtonomne pravice republik konkretizirale in bile v celoti določene.

Izvedena je bila velika reforma državne ureditve SFRJ v smeri decentralizacije federacije, širitve kompetenc republik in avtonomnih pokrajin, istočasno pa tudi v smeri povečevanja samostojnosti in odgovornosti demokratičnega in socialističnega družbenega samoupravljanja v vseh gospodarskih skupnostih in na drugih področjih družbenega življenja. Tak je bil torej razvoj avtonomnega statusa Kosova in Vojvodine v sestavi SRS in SFRJ.

V tem zgodovinskem obdobju so Kosovo, Vojvodina in druge republike SFRJ dosegle hiter razvoj na področju gospodarstva, izobrazbe, kulture, znanosti, zdravstva, socialnega varstva in hiter vzpon življenjskega standarda naroda. Prihajalo pa je tudi do občasnih trenj v srbsko-albanskih odnosih na Kosovu, posledice teh trenj pa so bile vidne tudi v prihodnosti.

Zaradi ekonomske moči in nagle rasti albanskega prebivalstva na Kosovu se je albanski nacionalizem po letu 1974 le še stopnjeval. Leta 1981 je tako prišlo najprej do študentskih

demonstracij, pritiski pa so se le še stopnjevali. Leta 1989 je bila po prihodu Slobodana Miloševića na oblast celo ukinjena avtonomija Kosova, federacija pa se je znašla v hudi gospodarski in politični krizi, ki jo je do leta 1991 doletel pravi kolaps. V naslednjih letih je sledilo oblikovanje novih nacionalnih držav na območju nekdanje Jugoslavije, neodvisnost Kosova leta 2008 pa je zadnje dejanje politično-teritorialnih sprememb na tem območju.

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Ustava iz leta 1974 je Avtonomni pokrajini Kosovo dodelila veliko avtonomije, vendar še vedno znotraj Srbije in Jugoslavije. Čeprav je Kosovo znotraj Srbije delovalo skoraj kot samostojna republika Jugoslavije, pa kosovski Albanci s statusom niso bili zadovoljni. Želeli so ustvariti lastno republiko. Tako je želja kosovskih Albancev po etnični, gospodarski in politični enakovrednosti spodbudila izbruh študentskih demonstracij v letu 1981. Upor pa se ni končal s tem. Po prihodu Slobodana Miloševića na oblast v Srbiji leta 1989 je srbska oblast nad kosovskimi Albanci začela izvajati nasilje. Kosovski Albanci so bili vse bolj zapostavljena in zatirana etnična skupina, nezadovoljstvo in želja po ustanovitvi republike pa sta se stopnjevala. Pod vodstvom Ibrahima Rugova so se sicer odločili za taktiko nenasilja, a so po tem, ko jim Daytonski sporazum ni prinesel rešitve glede kosovskega vprašanja, spremenili način odpora. Prevladala je Osvobodilna vojska Kosova, ki je za taktiko bojevanja izbrala agresivnejšo obliko. Ker se spopadi med albanskim in srbskim prebivalstvom niso končali, je leta 1999 posredovala zveza Nato, Kosovo pa je od tega leta naprej spadalo pod protektorat OZN. Leta 2007 je Martti Ahtisaari, odposlanec OZN, poskušal rešiti status Kosova, a je poskus zaradi močne podpore Rusije Srbiji takrat propadel. 17. februarja 2008 pa je Kosovu ob podpori ZDA in nekaterih evropskih držav le uspelo razglasiti neodvisnost od Srbije.

2.2 Cilj proučevanja

Cilj proučevanja je naprej definirati razlog, zakaj je Kosovo tako pomembna pokrajina na Balkanu, prikazati njegovo geostrateško funkcijo in razložiti, od kod izvira srbsko-albanski konflikt. Poleg tega pa sem v svojem diplomskem delu želela prikazati, kako so kosovski Albanci prišli do razglasitve neodvisnosti Kosova. To je bil namreč čas, ki so ga zaznamovali številni upori, boji in konflikti, ki pa so se na tem območju odvijali predvsem med srbskim in albanskim prebivalstvom.

2.3 Hipoteze

H1: Konflikt na Kosovu v osnovi izvira iz etničnih sporov, po drugi strani pa Kosovo predstavlja pomembno geostrateško točko na Balkanu, kar je močno vplivalo na dejstvo, zakaj so se države v zgodovini trudile priključiti si Kosovo in Metohijo.

H2: Po dolgem upiranju in prizadevanju kosovskih Albancev za neodvisnost so bili razpad Jugoslavije kot federativne republike, strategija nenasilja in posredovanje mednarodne skupnosti, OZN in zveze Nato, ključni dejavniki, ki so prispevali k neodvisnosti Kosova.

2.4 Uporabljena metodologija

Pri izdelavi diplomskega dela sem uporabila več raziskovalnih metod, in sicer:

- (1) Metodo zbiranja primarnih in sekundarnih virov, ki je predpogoj za uporabo sledečih metod.
- (2) Metodo analize in interpretacije primarnih virov, s katero sem raziskala uradne dokumente in pravne akte, ki sem jih uporabila pri definiranju temeljnih pojmov, razjasnitvi okoliščin in splošnem razumevanju situacije na območju Kosova.
- (3) Metodo analize in interpretacijo sekundarnih virov, s katero sem predelala in analizirala strokovne publikacije, kot so knjige, članki in druga raziskovalna dela v elektronski in tiskani obliki ter na podlagi tega pojasnjevala svoje hipoteze, potrjevala dejstva ter pridobivala podatke in informacije.

- (4) Metodo zgodovinskorazvojnne analize, na podlagi katere sem lahko interpretirala in razložila zgodovinski potek dogodkov na Kosovu.
- (5) Deskriptivno metodo, s katero sem opisovala predvsem pojme, kot so neodvisnost, suverenost in etnični konflikt.

3. TEMELJNI POJMI

3.1 Etnična skupina, narod, etnična manjšina in etnična raznolikost

Etnična skupina je ločena družbena skupina ali kategorija populacije znotraj večje družbene skupnosti, njene pripadnike pa družijo pripadnost isti rasi, skupni jezik, narodnost ali kultura (Encyclopedia Britannica Online 2010). Za razliko od etnične skupine je narod skupnost članov istega izvora, ki imajo svoj značaj, zgodovino in usodo ter skupnost svobodnih ljudi, ki se sami in popolnoma neodvisno odločajo o svojem skupnem življenju. Gre torej za družbeno skupino, ki si deli skupno ideologijo, skupne institucije in navade, skupno ozemlje ter občutek homogenosti (Turton in Gonzales 2000, 13). Pripadniki naroda imajo poleg tega pogostejše stike med seboj kot s pripadniki drugih narodov, saj običajno živijo na istem ozemlju. To pa ni nujno tudi pogoj za obstoj naroda. Če torej povzamem, je etnična skupina družbena skupina, katere pripadnike družijo ista rasa, jezik, narodnost ali kultura, narod pa (etnična) skupnost ljudi, ki jih poleg vsega naštetega družijo še zgodovina, usoda, ideologija, lastne institucije in želja po sobivanju.

Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti še na razmerje etnične skupine do etnične manjšine. Če smo prej rekli, da je etnična skupina skupnost ljudi, ki govorijo isti jezik, so iste rase, narodnosti, kulture in živijo znotraj večje družbene skupnosti, je etnična manjšina po definiciji Sveta Evrope skupina oseb v določeni državi, ki živijo na istem ozemlju te države in so njeni državljani, ohranjajo dolgotrajne, čvrste in trajne vezi s to državo, imajo različne etnične, kulturne in trajne vezi s to državo, so kljub njihovemu manjšemu številu dovolj reprezentativni v primerjavi z drugo populacijo države ali populacijo določenega območja te države in želijo ohraniti značilnosti, ki predstavljajo njihovo skupinsko identiteto, kar vključuje njihovo kulturo, tradicije, religijo ali jezik (Svet Evrope 1993, Priporočilo 1201).

Etnična raznolikost je danes nekaj povsem običajnega. Je torej ena od oblik družbene kompleksnosti, ki jo lahko najdemo v večini današnjih družb. Razlogov, zakaj je prišlo do

združitve različnih narodov in narodnosti znotraj dominantne države, je več. V zgodovini je imela pomembno vlogo osvajalna politika držav, poleg tega pa se danes razlog skriva v verskih, ekonomskih in političnih migracijah ljudi, ki jih lahko povzroči bodisi globalizacija bodisi verski ali politični pregon ljudi iz njihove matične dežele (Encyclopedia Britannica Online 2010).

Do 20. stoletja etnična raznolikost ni predstavljala grožnje državam. Njen zgodovinski pomen je bil in ostaja povezanost z matično državo, njen primarni cilj pa politična enotnost, ki naj bi bila usklajena z družbeno. V teoriji država in etnična raznolikost predstavljata diametralno nasprotje, saj so države že večkrat poskušale rešiti problem etnične raznolikosti z izločitvijo in izgonom določenih etničnih skupin.

Bolj pogosta načina reševanja etnične raznolikosti pa sta asimilacija in prevzemanje kulturnih značilnosti, ki sta bili vsiljeni ali pa prostovoljno sprejeti s strani etničnih skupin. Obstaja pa še en način spopadanja z etnično raznolikostjo, to je razvoj pluralizma, ki navadno temelji na kombinaciji tolerance, soodvisnosti in separatizma. Eno najbolj dolgoročnih pluralističnih rešitev predstavlja politika Švice, kjer so tri večje etnične skupine združene v ločenih kantonih z lastnim nadzorom znotraj demokratične federacije. Nekoliko slabši primer pluralizma pa predstavlja tudi Kanada, v kateri francoska katoliška provinca Quebec nima popolne neodvisnosti.

Politična funkcija narodne sestave je danes pomembnejša kot kadarkoli prej, kar je rezultat širjenja doktrin svobode, samoodločbe in demokracije v svetu. V 19. stoletju so bile v Evropi prav te doktrine vzrok za širjenje gibanj za osvoboditev etničnih manjšin izpod vladavin starih evropskih imperijev. Nekatere države so ta proces prešle uspešno, nekatere pa so se znašle z velikimi etničnimi problemi (Encyclopedia Britannica Online 2010).

3.2 Etnični konflikt

Etnični konflikt oziroma etnični spopad je spopad med etničnimi skupinami in je rezultat etničnega nacionalizma, ki pogosto pripelje do vojnih zločinov in genocida. Razlage etničnega konflikta na splošno delimo v tri teoretske sklope: primordializem, instrumentalizem in konstruktivizem. Znanstveni krogi so poleg tega veliko pozornosti posvečali tudi vprašanju, ali so etnični konflikti po koncu hladne vojne postali bolj razširjeni,

ter vprašanju reševanja in obvladovanja konfliktov skozi različne instrumente, kot je na primer federalizem (Wikipedia 2009a).

Primordialisti zagovarjajo dejstvo, da je etničnost posameznikom in skupinam dana. Začetnik primordializma je Edward Shills, je pa to najstarejša teorija etničnosti v sociološki in antropološki literaturi. V osnovi ta teorija temelji na predpostavki, da posameznike znotraj etnične skupine povezuje skupni izvor. Etnično skupino tako zaznamuje prepričanje njenih članov, da obstaja naravna – primordialna vez med posameznikom in skupnostjo in da je etnično zavedanje glavna komponenta posameznikove identitete (Brown 2000, 6–7). Primordializem se tako naslanja na idejo sorodstva med člani etnične skupine, kar etnični skupini omogoča, da razmišlja in se počuti kot sorodstvo oziroma velika družina (Horowitz 1985, 57).

Obstajajo pa tudi številni politični znanstveniki, ki etnične konflikte enačijo z mitom. Konflikti naj namreč ne bi izvirali iz narodnostne sestave, ampak so posledica ustavnih, političnih in ekonomskih dejavnikov. Po njihovem mnenju je koncept o etničnem konfliktu zavajajoč, ker vodi do zaključka, da se določene skupine bojujejo med seboj zaradi različne etnične pripadnosti, v resnici pa se zaradi nezadovoljstva s političnimi odločitvami (Wikipedia 2009b).

Instrumentalistične ideje so se pojavile kot odgovor na primordializem. Bistvo instrumentalizma pa je, da so etnični spopadi rezultat dejanj družbenih voditeljev, ki z izrabljanjem kulturnih, etničnih, skupin želijo pridobiti moč, saj v njih vidijo večji potencial kot v družbenih razredih (Smith 2001, 55). Zaradi etnične identitete in narodnostne sestave ter rase so te skupine izrabljene kot sredstvo za doseganje glavnih ciljev voditeljev (Cornell in Hartmann 1998, 59).

Poleg primordializma in instrumentalizma se s problematiko etničnega konflikta ukvarja tudi konstruktivizem. Bistvo te teorije je družbeno konstruirana narava etničnih skupin, naslanja pa se na koncept Benedicta Andersona¹ o »izmišljeni skupnosti«.

¹ V svoji knjigi *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983) je narod predstavil kot moderno, družbeno konstruirano skupnost, ki temelji na izmišljeni tradiciji in občutku skupnosti, ki je le zamišljena, saj pripadniki naroda ne morejo poznati vseh drugih pripadnikov istega naroda in zato z njimi ne morejo tvoriti prave skupnosti (Anderson 1983).

3.3 Pravica do samoodločbe

Pravica do samoodločbe je temeljna pravica naroda, da lahko svobodno določa svoj politični status in svobodno zagotavlja svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj (Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, 1. čl.) in je torej pravica vsakega naroda, da samostojno odloča tako o ustanovitvi svoje lastne suverene države kot tudi o svoji državni ureditvi in njenem spreminjanju.

Ideja o pravici do samoodločbe izhaja iz časa reformacije in političnih filozofov 17. in 18. stoletja. Rousseau je bil eden izmed začetnikov tega koncepta, saj je poudarjal, da se ljudstvo lahko odreče določeni politiki, če so njihove pravice izrabljene. V 19. stoletju je načelo samoodločbe, ker je bilo eksplicitno demokratično, izzivalo obstoječe meje in teritorialni *status quo*. Po razpadu Sovjetske zveze so mnogi narodi zahtevali pravico do samoodločbe in še danes se pojavljajo zahteve po uveljavitvi te pravice v državah, ki so nasledile multinacionalne tvorbe. Načelo samoodločbe je bilo eno najbolj vplivnih idej v 19. in 20. stoletju, saj je pomenilo klic k uporabi proti državam, prav tako pa je postalo osnova za državno legitimnost, vključeno v mednarodnem pravu (Anderson 1996, 37).

Samoodločba naroda je dandanes norma pozitivnega mednarodnega prava. Ni vsebovana zgolj v pogodbenih besedilih, ki zavezujejo le države pogodbenice, temveč je prevzela značaj občega običajnega mednarodnega prava. In sicer prek prakse, ki se je razvila po zaslugi OZN. Oporo ima v sami Ustanovni listini OZN in v nekaterih slovesnih deklaracijah Generalne skupščine OZN. Tudi meddržavno sodišče je priznalo pravici narodov do samoodločbe vrednost načela občega običajnega prava, kjer je to normo oklicalo za eno od bistvenih načel sodobnega mednarodnega prava (Conforti 2005, 22).

3.4 Avtonomija

Avtonomija (od grške besede avtos – sam in nomos – zakon) v politično-pravni teoriji in praksi predstavlja določeno stopnjo samostojnosti neke družbene skupnosti (ozemeljsko, etnično, kulturno ali versko) v okviru neke države. Avtonomna območja so regije znotraj neke države, praviloma z etničnimi in kulturnimi posebnostmi, zaradi česar imajo zagotovljena nekatera administrativna pooblastila, ki jim jih podeli država (Hannum in Lillich 1981: 216).

V širšem pomenu avtonomija razume samoodločbo posameznika ali ozemlja, da ureja svoje zadeve brez zunanjega vmešavanja, v ožjem pa se nanaša na varstvo in samoodločbo manjšin, vendar ni nujno povezana z varstvom manjšin. Poleg tega je temeljni smisel avtonomije zagotovitev določenih pravic populaciji, ki se po svojih značilnostih razlikuje od večinskega prebivalstva. Na ta način pomeni priznanje manjšin in manjšinskih pravic in izključuje absolutno vladavino večine. Na ta način je tesno povezana s človekovimi pravicami (Bernhardt 1981: 25, 26).

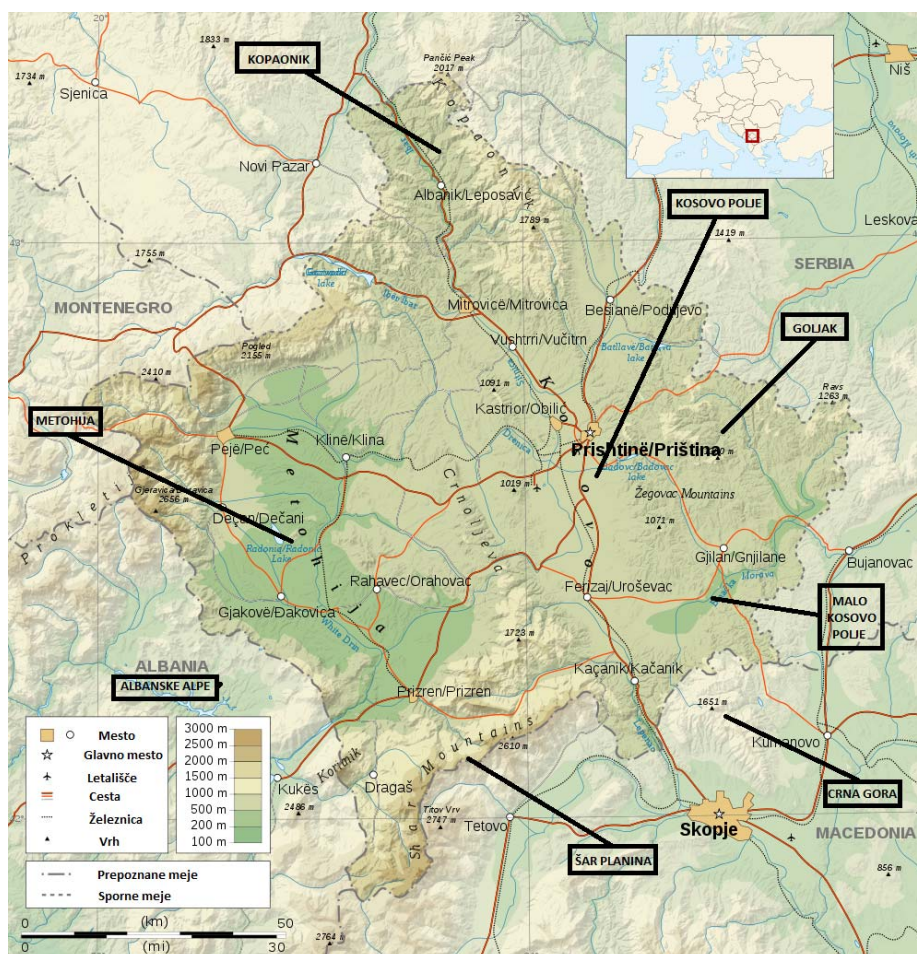
4 GEOSTRATEŠKI POMEN KOSOVA

Kosovo je ozemlje v središču Balkanskega polotoka, ki nima dostopa do morja. Na severovzhodu meji s Srbijo, na jugu z Makedonijo, na jugozahodu z Albanijo ter na severozahodu s Črno goro. Zajema površino 10.908 km² in ima 2,15 milijona prebivalcev (92 % Albancev, 5,3 % Srbov in 2,7 % drugih etničnih skupin)² (Statistical Office of Kosovo 2009). Sestavlja ga 30 občin, glavno mesto pa je Priština.

Kosovo z vseh strani obkrožajo visoka in sredogorska pogorja in gore (Kopaonik, Goljak, Skopska Crna gora, Šar planina, Korab, Koritnik, Paštrik, Prokletije, Žljeb, Mokra gora, Rogozna ...). Sestavljeno je iz treh kotlin: Kosovskega polja, Malega Kosova in Metohije. Kosovsko polje je od Metohije ločeno z več srednjegorskimi gorami in zakraselim hribovjem Drenica, od Malega Kosova pa ga loči soteska reke Lab. Rečno omrežje je precej gosto, vendar pa so reke siromašne z vodo in ne nudijo večjih energetskega potencialov. Podnebje je zmerno celinsko z vplivom sredozemskega v dolini Drima in Belega Drima, v gorskih predelih pa je klima ostrejša (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780).

² Po podatkih CIA The World Factbook naj bi Kosovo leta 2009 zajemalo 10.887 km² površine in imelo 1.804.838 prebivalcev, od tega 88 odstotkov Albancev, sedem odstotkov Srbov in približno pet odstotkov prebivalstva drugih narodnosti.

Slika 4.1: Naravnogeografske celote in pogorja

Vir: Prirejeno po Wikimedia.org (2010).

4.1 Strateški pomen Kosova

Zaradi ugodnega geografskega položaja je imelo Kosovo velik pomen tako v starem in srednjem veku kot tudi v novejši zgodovini. Predstavlja namreč povezavo vzhoda z zahodom in povezavo Evrope z Azijo (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780). V turški dobi je bilo Kosovo veliko križišče, ki se je po tvorbi samostojne Srbije in Črne gore omejilo na ugoden položaj med Bosno in Istanbulom, nato pa zatono v periferizaciji najprej turške in nato srbske ter tudi jugoslovanske države (Zupančič 2008, 7). Zelo heterogena poselitev je posledica velikih migracij, ki so se začele že z Iliri, v času rimskega imperija, in se nadaljevale naprej skozi srednji in novi vek.

Kosovo je bilo v srednjem veku zelo pomembno križišče karavanskih poti na Balkanu. Čezenj so potekale rimska pot ob Drimu na Kosovo polje pri Lipljanu in naprej ob Labu in Toplici v Niš, kotorska pot iz Jadranskega primorja prek Podgorice in Peći v Prištino; dubrovniška pot iz Novega Pazarja z enim krakom prek Jeleča, Banjske in Zvečana na Kosovsko polje; makedonsko-bosanska pot skozi Kačanik na Kosovo polje, preko Prištine, Kosovske Mitrovice in gore Rogozno naprej v Novi Pazar. Tu so se prekrivali interesi Bizanca, Srbije, Ogrske in pozneje Turčije (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780). Pri proučevanju geostrateškega pomena neke regije pa je izredno pomemben tudi razvoj novih transportnih in komunikacijskih sredstev ter gradnja poti in infrastrukture. Danes ima tako Kosovo 1666 kilometrov asfaltiranih cest in 430 kilometrov železniških prog (Kosovo in Figures 2007, 38).³ Kar se tiče letališč, je po podatkih iz leta 2009 danes na Kosovu osem letališč, od tega štiri asfaltirana in štiri neasfaltirana ter 2 heliporta (CIA – The World Factbook).

Kosovo ima najbogatejše rudno bogastvo na Balkanu. Ima namreč bogate zaloge niklja, svinca, cinka, magnezija, lignita, kaolina, azbesta, apnenca, marmorja, kroma in boksita (Wilson 2009). Kosovska zemlja naj bi poleg tega vsebovala tudi okrog 15 milijard ton rjavega premoga, s čimer predstavlja Kosovo hkrati tudi najbogatejše območje s premogom v tem delu Evrope (Medkulturni vodnik: Kosovo). Zaradi vseh teh naravnih bogastev so se invazije na Kosovo začele že v času rimskega imperija, nadaljevale pa vse do 2. svetovne vojne, ko je bilo Kosovo pod nacistično okupacijo. Bogato rudno bogastvo pa je bilo po drugi strani tudi razlog zato, da se je celotna industrija na Kosovu razvijala na bazi lokalnih surovin. Poleg tega je bila na Kosovu največja elektrarna v Jugoslaviji, ki je bila bistvena za proizvodnjo električne energije po celotnem ozemlju Srbije (Wilson 2009).

V nekdanji Jugoslaviji je Kosovo spadalo k jugovzhodnemu vojskovališču, ki je imelo zelo velik pomen. Na območju Kosova so namreč trije od štirih osrednjih prostorov z operativno funkcijo na balkanskem polotoku (Kosovo, Skopsko-Kumanovska kotlina in Niško-Leskovačka kotlina). Priština pa je tudi eno najpomembnejših mednarodnih komunikacijskih vozlišč na tem prostoru. Območje med Nišem, Skopjem in Prištino predstavlja zelo pomemben manevrski prostor, preko katerega vodijo najugodnejše zveze vzhodnega dela Centralne Evrope k Sredozemlju in Bližnjemu vzhodu (naftne zaloge). Tu so tudi najkrajše povezave med Črnim in Jadranskim morjem (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780).

³ Po podatkih CIA The World Factbook je bilo leta 2006 na Kosovu 1924 kilometrov cest, od tega 1666 kilometrov asfaltiranih oziroma tlakovanih in 285 kilometrov neasfaltiranih.

Kosovo je obdano z gorovji, ki so zelo primerna za obrambo. Relief je izrazito gorsko-kotlinski. Nadmorske višine od zahoda proti vzhodu so od 789 metrov (Andrijeviča v Črni gori), pri Čakorju se vzpne na 1849 metrov, nato pa se pri Peći (Metohija) spusti na 595 metrov in pri Prištini na 525 metrov, nato se spet vzpne na Goljak z najvišjim vrhom 1081 metrov. Od severa proti jugu se nadmorska višina s 1789 metrov na Oštrém koplju (Kopaonik) spusti na 525 metrov (Priština), nato pa dvigne na 2499 metrov na Ljubotenu. Najizrazitejša gorska celota je Kopaonik, ki preko vzhodno-kosovskih planin (Prugovac, Koznica, Žegovac ...) povezuje Skopsko Crno goro z visokimi in težko prehodnimi gorami osrednje Makedonije. Poseben pomen ima tudi soteska Kačanik, ki povezuje Kosovsko kotlino s strateško zelo pomembno dolino reke Vardar in je imela v vseh spopadih na območju izreden pomen. Kosovo polje in Metohija sta kot visoki centralno-balkanski kotlini zelo pomembni za manever v vseh smereh. Prometno pomembna je tudi soteska reke Ibar, ki pa jo je mogoče v vojni hitro blokirati zaradi množice umetnih objektov na komunikacijah.

Čez Kosovo polje tečeta reki Sitnica in Lab, čez Metohijo Beli Drim, na severu pa Ibar. Dna teh rek so peščena in muljasta, obale pa močvirnate in razmočene, kar otežuje dostop in forsiranje rek. Problem oskrbe z vodo je izrazit na brezvodnih kraških območjih, kjer so reke precej onesnažene, vendar je oskrba ponekod mogoča iz plitvih izvirov. Gorski izviri pa so še vedno primerni ob minimalni kontroli kakovosti vode.

Podnebje je zmerno celinsko in se razlikuje glede na nadmorsko višino. Količina padavin je precej skromna, in sicer od 550 do 900 mm. Povprečne poletne temperature so okoli 21 °C, zimske okoli 0 °C. Na višinah nad 1400 metri je podnebje gorsko z dolgimi, zasneženimi in hladnimi zimami ter kratkimi in svežimi poletji. V kotlinah je podnebje »župsko«, kar pomeni, da je mešanica celinskega in gorskega podnebja. Podnebje omogoča bojna udejstvovanja skozi vse leto, razen v visokih gorovjih. Zima je za bojevanje manj primerna, saj so oteženi premiki izven komunikacij, tudi za pehoto. Temperature pod lediščem lahko povzročijo dokaj velike nebojne izgube zaradi zmrzovanja.

Kosovo leži na pomembnih prometnih smereh. Najpomembnejše poti vodijo skozi kotline in rečne doline (Ibar, Sitnica, Beli Drim), pomembne soteske pa so Kačaniška, Ibarska, Rugovska, soteska Pečke Bistrice, Črnega Drima in številne druge. Pogosti so vzponi in ozke soteske, ki so zelo primerne za zasede in gverilsko-partizanski način bojevanja, vendar pa je pozimi prehod skozi te soteske otežen. Največ poti je namreč slabe kakovosti in potekajo čez

mostove z majhno nosilnostjo (pet ton), kar je ovira za težja vozila (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780).

Kosovo seka tudi celinski del Jadranske magistrale, ki pelje iz Črne gore preko Kosovske Mitrovice in Prištine do Skopja, kjer se spoji s Cesto bratstva in enotnosti. Z Albanijo je povezano s cesto Prizren–Kukes v dolini Belega Drima. Skozi Kosovo pa teče tudi ibarsko-pelagonijski komunikacijski snop (Ibarska magistrala) v smeri sever-jug, ki poteka po osi Kraljevo–Priština–Kičevo–Bitola. Ta je zaščiten z reliefom z vseh strani, razen na jugu, v Pelagoniji. Tukaj sta dve pomembni cesti in železniška proga, ki vodijo mimo več pomembnih in občutljivih objektov, kot so predori, soteske, mostovi in viadukti. V smeri vzhod-zahod seka Kosovo južnosrbski komunikacijski snop, ki poteka po osi Strazimirovci–Bujanovac–Uroševac–Prizren, ki je povezan na zahodu s Kjustendilom v Bolgariji, na zahodu pa s Kukesem v Albaniji. Tudi ta je dobro zaščiten z reliefom. V isti smeri poteka tudi niško-kosovski komunikacijski snop, ki je mednarodnega pomena, saj povezuje Sofijsko kotlino z Niško-Leskovačko oziroma Kosovsko kotlino. Os poteka po smeri Dimitrovgrad–Niš–Prokuplje–Priština–Peć. Priština je pomembno komunikacijsko vozlišče, ki sprejema komunikacije z ibarsko-pelagonijskega in niško-kosovskega snopa. Dobro je zaščiten z reliefom in prostorom, vendar je občutljiva na zračne napade, poleg tega pa Priština s Kosovskim poljem in Metohijo predstavlja gospodarsko-politični in administrativni center ter je tako eden najpomembnejših objektov na jugovzhodnem vojskovališču, ki je poleg tega tudi zelo gosto poseljen (Vojna enciklopedija (4) 1961, 780).

5 NASTANEK IN RAZVOJ SRBSKO-ALBANSKEGA KONFLIKTA

Kosovo se je na poti do neodvisnosti srečevalo z mnogimi preprekami. Glavna akterja, ki sta si to območje želela prisvojiti, sta Srbija, ki trdi, da je Kosovo zibelka srbske civilizacije, in Albanija, ki je že od nekdaj prepričana, da Kosovo zaradi etnične strukture spada pod njeno oblast.

Albanci in Srbi so v stik prvič prišli že v 11. stoletju. Takrat so srbska plemena začela prodirati na Kosovo, staroselci s te pokrajine pa so se ali preselili v planinske predele ali asimilirali s Slovani. Kosovo je nato v srednjem veku postalo pomembno centralno območje, nekakšno središče srbske države, kjer je bil tudi sedež srbske pravoslavne cerkve. Albanci v

tem obdobju niso ustvarili nobene državne tvorbe, tako kot so to storili Srbi, saj je Albanija postala država šele leta 1912 in še to ne na celotnem etničnem albanskem ozemlju. To pa je imelo za Albance usodne posledice.

Leta 1381 so v Srbijo začeli vpadati Osmanski Turki, leta 1389 pa je tako prišlo do bitke na Kosovskem polju med Srbi in Turki. Mit o srbskem junaštvu in odločilni bitki se je ohranil vse do danes, to pa je še danes eden temeljnih razlogov, zakaj naj bi Kosovo pripadlo Srbiji. Po turški zmagi je Srbija postala vazalna država, v kateri se je med prebivalstvom vse bolj širila islamska kultura. Ker so jo bolj sprejemali Albanci, so ti imeli v Otomanskem imperiju več privilegijev in so zasedali višje položaje v državni strukturi (Wikipedia 2009c). Srbi tako v bitki na Kosovskem polju vidijo začetek petstoletne otomanske okupacije in zatiranja srbskega naroda ter prostovoljno sodelovanje albanskega naroda z okupatorjem (Clark 2000, 20), kar jim očitajo še danes.

Od petnajstega do dvajsetega stoletja je Kosovo tako ostalo del Otomanskega imperija. Medtem ko je večinski del albanskega prebivalstva sprejel islam, so Srbi ostajali zvesti svoji kulturi in pravoslavni cerkvi. Zaradi turških vpadov v poznem 17. stoletju je prišlo do velike srbske selitve z ozemlja Kosova (Pavlaković 2004, 79). Srbi so se začeli izseljevati na sever, Albanci pa na območja, ki so bila zaradi vojne izpraznjena (Stanič 1984, 85).

Do velikih sprememb je prišlo v 17. stoletju z avstrijsko-turško vojno med letoma 1683 in 1699, ki je velike množice Srbov spodbudila najprej k uporabi proti Turkom in nato k velikemu preseljevanju, saj se je morala avstrijska vojska umakniti čez Savo in Donavo. Leta 1690, po zmagi Otomanov na ozemlju Kosova nad Avstrijci, so se tako velike množice Srbov s Kosova in Metohije izselile na sever, na Ogrsko, kosovsko domovino pa je takrat zapustilo približno 100 tisoč Srbov⁴ (Voje 1994, 267–268). Ta selitev je močno oslabila srbski etnični element na Kosovu, izseljevanje pa se je nadaljevalo tudi pozneje, po dveh avstrijsko-turških vojnah, v 18. stoletju. Med letoma 1738 in 1739 je tako sledila še ena večja selitev na Ogrsko, ki pa je zajela tudi Klimente, albansko katoliško pleme, ki se je skupaj s Srbi bojevalo proti Turkom. Ta selitev je še bolj zredčila srbsko etnično prisotnost na ozemlju Kosova in s tem srbsko prebivalstvo, ki je bilo oslABLJENO zaradi turško-muslimanskega nasilja in ki se je hkrati moralo braniti pred albanskimi vpadi (Bogdanović v Stanič 1984, 94–96). Albanska kolonizacija, ki je potekala ob spodbudi in podpori turških oblasti v 18. in 19. stoletju, ki sta jo spremljali islamizacija, asimilacija in kruto nasilje nad srbskim prebivalstvom, pa je kljub

⁴ Po pričevanju Srbov naj bi se s Kosova in Metohije v tem obdobju izselilo približno 400 tisoč Srbov (Kola 2003, 7).

vsemu ohranila zavest, da je kosovsko ozemlje srbsko. V času srbskih vstaj leta 1804 in 1815 se je etnična slika Kosova še dodatno spremenila, saj so Albanci dobesedno preplavili Kosovo. Srbi, ki so v tem času zbežali v Avstrijo, so se na meji proslavili za graničarje, tu pa so zelo uspešno branili mejo pred Turki (Imami 2000, 52).

Vrhunec kolonizacije je bil dosežen leta 1878, po koncu rusko-turške vojne. Po mirovnem sporazumu v San Stefanu med Rusijo in Turčijo sta se Srbija in Črna gora namreč rešili turških okov, predviden pa je bil nastanek Velike Bolgarije. Nad temi sklepi nista bili zadovoljni Anglija in Avstro-Ogrska, zato sta sklicali berlinski kongres, na katerem so določili, da Romunija, Srbija in Črna gora dobijo neodvisnost, da postane Bolgarija kneževina, da bo Bosna in Hercegovina priključena Avstro-Ogrski, območje Albanije, Kosova, Epira in Trakije pa naj bi še naprej ostalo pod Turško državo. Srbija in Črna gora pa Kosova in Albanije nista pustili pri miru. Leta 1878 so zato, kot odgovor na intenzivne vojaške posege srbske in črnogorske vojske na severnem delu Kosova (Horvat 1988, 16), Albanci v Prizrenu ustanovili ligo za obrambo pravic albanskega naroda, t. i. »Prizrensko ligo«, s katero sta se začela albanski nacionalni preporod in nacionalno gibanje (Berishaj 1989, 10). Leta 1881 so Albanci v Prizrenu razglasili začasno vlado, ki naj bi jo vodil Omer Prizreni. Turki so nato z vojsko uspešno zatrli poskus Lige (Kola 2003, 10).

V začetku 20. stoletja se je v Otomanskem imperiju začelo razvijati mlado turško gibanje. Leta 1908 je tako prišlo do t. i. mladoturške revolucije, ki so jo organizirali mladi častniki in študentje. Zahtevali so spremembe, enakost, versko svobodo, oblikovanje vlade in zmanjšanje moči sultana. Čeprav je to pomenilo konec albanskega upanja za nastanek samostojne države, je večina albanskih voditeljev na severu Albanije in na Kosovu podprla to gibanje. Ker gibanje ni uspelo in je s seboj prineslo le še povišanje davkov, je režim kmalu propadel (Kola 2003, 11).

Če je Avstro-Ogrska najprej leta 1878 zasedla Bosno in Hercegovino, jo je leta 1908 anektirala in tako postala neposredna sosedna Srbije. S tem, ko je zasedla še Sandžak, je Srbijo ločila od Črne gore. Srbija, Črna gora, Grčija in Bolgarija so se nato leta 1911 povezale v Balkansko zvezo, da bi se lahko branile pred morebitnim napadom Turčije. Oktobra 1912 pa je izbruhnila prva balkanska vojna, ki se je začela z napadom Črne gore na Turčijo. Turčija je bila zatem izrinjena z Balkana, na pobudo Velike Britanije pa je bila oblikovana Albanija. Zaradi spornega ozemlja, Makedonije, pa je prišlo še do druge balkanske vojne. Bolgarija je napadla Srbijo, saj je računala, da bo tako hitro prišla še do Grčije, vendar pa sta Grčija in

Črna gora nemudoma priskočili na pomoč Bolgariji, tako da je bila ta leta 1913 premagana. Po vojni je Srbija dobila Vardarsko Makedonijo in Kosovo, Grčija Egejsko Makedonijo in Trakijo, Epir ter polotok Halkidiko, Bolgarija pa je dobila Pirinsko Makedonijo. Toda položaj in status držav na Balkanu še vedno nista bila jasna in še zdavnaj ne rešena.

Po prvi svetovni vojni je bila Srbija na strani zmagovalk, Kosovo pa je v sedanjem obsegu spet postalo najprej del Kraljevine Srbije in nato Kraljevine SHS⁵. Albansko prebivalstvo se je spet začelo preseljevati s Kosova čez Prokletije (Horvat 1988, 16). Albancem so bile odvzete nekatere državljske pravice, predvsem nacionalne, poleg tega pa so kosovskim Albancem preprečili združitev z Albanijo. Veliko se jih je zato odselilo, številni kosovski Albanci pa so se uprli, a so bili njihovi upori krvavo zatrti (Wikipedia 2009c). Začela se je »resrbizacija« Kosova, a ni trajala dolgo, saj je leta 1941 sledilo novo razkosanje Jugoslavije in Kosova. Kosovo in severovzhodni del Makedonije sta bila pripojena Albaniji pod italijanskim protektoratom, kosovska Mitrovica z okolico in rudniki v Trepči so ostali pod Srbijo in s tem pod nemško oblastjo (Horvat 1988, 16).

Med drugo svetovno vojno je bilo Kosovo razdeljeno na tri dele – med Srbijo, Albanijo in Bolgarijo (Wikipedija 2009c). Jugoslovanska oblast je prvič v zgodovini albanske narodnosti v Jugoslaviji organizirala tudi osnovne in srednje šole v albanskem jeziku. Ustanovljene so bile tudi kulturne ustanove v albanskem jeziku, začele pa so izhajati tudi revije v albanščini (- Nečak v Stanič 1984, 209).

Pod vplivom etatizma, centralizma, birokratizma in skritega srbskega nacionalizma pa je prihajalo do nezaupanja v albansko narodnost. Internacionalistično usmerjena skupina, ki se je oblikovala okoli Aleksandra Rankovića, je mednacionalne odnose podcenjevala in zahtevala, naj se Albanci izrekajo za turško narodnost in izseljujejo v Turčijo. To je pripeljalo do določenih »deformacij« v odnosu do Albancev. Ponujali so jim olajšave, vojaškim obveznikom črtali služenje vojaškega roka, obljubljali enostavno spreminjanje državljanstva in podobno (Nečak v Stanič 1984, 214). Pojavljalo pa se je tudi nezaupanje v albansko inteligenco in njihovo kulturo ter vsako dejavnost, ki je potekala v albanskem jeziku. Albanci so se takrat čutili za »drugorazredne« državljanke. Leta 1968 so zato izbruhnile demonstracije, ki so jih vodili študentje. Z njimi so zahtevali, da pokrajina dobi status republike in lastno univerzo v albanskem jeziku (Judah 2000, 37).

⁵ Kraljevina SHS: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Srbija je zahteve protestnikov sicer zavrnila, a je leta 1974 Jugoslavija sprejela novo ustavo in ustavne spremembe, ki so omogočile visoko stopnjo politične afirmacije Kosova in uresničitev popolne nacionalne enakopravnosti albanske narodnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi. Z novo ustavo je Kosovo pridobilo nekaj več pravic in celo določene lastnosti republike. Po Titovi smrti leta 1980 pa so se na Kosovu spet začele demonstracije.

Leta 1989 je na oblast prišel Milošević, Kosovo pa je takrat izgubilo avtonomijo. Srbske oblasti so poleg tega spodbujale selitev Srbov na Kosovo, da bi spremenili etnično sliko. Nacionalno gibanje kosovskih Albancev je takrat prevzela Demokratska liga Kosova, na čelu katere je bil Ibrahim Rugova. Čeprav je srbska oblast takrat nad kosovskimi Albanci izvajala ostro politično represijo in kršila človekove pravice, se je Demokratska liga Kosova odločila za drugačno taktiko bojevanja za neodvisnost. Rešitev so videli v nenasilnem odporu, saj je Rugova ocenjeval, da so prešibki za kaj drugega. Albanci so nato mislili, da bo kosovsko vprašanje rešeno z Daytonskim sporazumom. Ker se to ni zgodilo, je bilo razočaranje veliko. Zato so nekateri v gibanju začeli zagovarjati radikalnejši pristop in opustili pasivno upiranje. V ospredje je stopila Osvobodilna vojska Kosova (OVK), oboroženi spopadi pa so bili vse pogostejši. Med mednarodno skupnostjo in Miloševićem so sicer bili dogovori o prenehanju spopadov, vendar je leta 1999 kljub temu prišlo do krutega pokola Albancev v vasi Račak, v osrednjem predelu Kosova. Ker so se spopadi še naprej nadaljevali, je 24. marca 1999 Nato začel z vojaško akcijo proti Srbiji, ki je trajala 79 dni. Kriza se kljub posredovanju ni zmanjšala, saj je nastalo veliko število beguncev. Varnostni svet OZN je pozneje leta 1999 sprejel resolucijo, s katero je Kosovo postalo protektorat pod okriljem OZN. 28. in 29. oktobra 2006 je nato v Srbiji potekal referendum o novi ustavi, ki je v svojem besedilu določal, da je Kosovo sestavni in neodtujlivi del Srbije. Referendumsko vprašanje je dobilo veliko podpore volivcev, Srbija pa je dobila novo ustavo. Leta 2007 je nato Martti Ahtisaari, posebni odposlanec OZN, predstavil predlog o novem statusu Kosova, ki je predvideval njegovo neodvisnost, Varnostni svet OZN pa te resolucije takrat ni sprejel. Največji problem je za kosovske Albance namreč predstavljala Rusija, ki je v tem vprašanju močno podpirala Srbijo. Znano je namreč, da je v Rusiji še veliko pokrajin, ki bi si želele doseči neodvisnost, tako kot Kosovo znotraj Srbije (Wikipedija 2009č).

6 KOSOVO MED LETOMA 1974 IN 1989

6.1 Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974)

Odlok o razglasitvi Ustave Socialistične federativne republike Jugoslavije je bil sprejet na seji Zbora narodov Zvezne skupščine 21. februarja 1974 v Beogradu. Nova ustava je predvidevala razvoj družbe, v kateri bi bila človek in njegovo delo osvobodjena izkoriščanja in samovolje, izražala pa je tudi težnjo po utrditvi pravice in odgovornosti socialističnih republik in socialističnih avtonomnih pokrajin za lasten razvoj in za razvoj jugoslovanske skupnosti kot celote ter težnjo k zagotovitvi nadaljnjega razvoja socialističnih samoupravnih demokratičnih odnosov na poti k osvoboditvi dela in zgraditvi komunistične družbe (Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, 1974).

Ustavne spremembe iz leta 1974 so tako omogočile preobrazbo federacije. Pričelo se je priznavanje republik in pokrajin ter uresničevanje popolne enakopravnosti narodnosti z jugoslovanskimi narodi (Nečak v Stanič 1984, 220). V času liberalizacije Jugoslavije leta 1974 je ustava iz tega leta tako Kosovu prinesla status avtonomne pokrajine v republiki Srbiji in hkrati federalne enote, vendar pa je Socialistična avtonomna pokrajina (SAP) Kosovo še vedno spadala pod Socialistično republiko Srbijo. Z ustavami federacije, republik in pokrajin so republike in pokrajini dosegle višjo stopnjo suverenosti pri samostojnem reševanju večjega dela gospodarskih, političnih, ekonomskih, kulturnih in drugih vprašanj, republike in pokrajini pa so prenesle določena pooblastila na federacijo in pri tem niso bile prikrajšane. Organi federacije so bili namreč sestavljeni po paritetnem načelu zastopanja republik in pokrajin, najpomembnejša vprašanja pa so lahko reševali le ob popolnem soglasju vseh republik in pokrajin oziroma njihovih pooblaščenih organov (Kristan 1982, 497).

Sedemdeseta leta so za Socialistično avtonomno pokrajino Kosovo tako predstavljala zlato obdobje. Že na podlagi 1. člena Ustave Socialistične federativne republike Jugoslavije (v nadaljevanju Ustava SFRJ) je bila SAP Kosovo⁶ dodeljena enakopravnost drugim republikam in pokrajini, albanski narodnosti pa enakopravnost z drugimi jugoslovanskimi narodi. Kosovo je poleg tega dobilo pravico do oblikovanja in sprejemanja lastnih družbenopolitičnih planov⁷,

⁶ Socialistična avtonomna pokrajina Kosovo je bila v sestavi Socialistične republike Srbije (Ustava SFRJ, 1. čl.)

⁷ 71. člen Ustave SFRJ

ustanovitve lastnega predsedstva⁸ in ustanovitve lastne ljudske obrambe⁹. Ustanovilo je svojo Narodno banko, skupščino in izvršni svet, vlado in policijo, dobilo pa je tudi svoj sedež v federalnem predsedstvu, s čimer je postalo »de facto« (pol)republika znotraj federacije.

V tretjem delu Ustave SFRJ so opredeljeni odnosi v federaciji ter pravice in dolžnosti federacije. Zagotovljena je bila enakopravnost vseh narodov in narodnosti, jezikov in pisav. Kosovski Albanci so tako v šolah lahko poučevali v albanščini, kar je posledično pomenilo zmanjšanje nepismenosti v pokrajini. Omogočen je bil tudi razvoj lastne kulture in ustanavljanje organizacij v ta namen. Poleg tega so bile družbenopolitične skupnosti odgovorne za zagotavljanje enotnosti jugoslovanskega trga, kar je za gospodarsko šibko Avtonomno pokrajino Kosovo pomenilo možnost gospodarskega napredka. Federacija je namreč ustanovila poseben sklad za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin (Ustava SFRJ 1974.)

Čeprav je ustava iz leta 1974 predvidevala večjo avtonomijo sedaj Socialistične avtonomne pokrajine (SAP) Kosovo in ji dodelila celo možnost veta v srbski in jugoslovanski skupščini, pa nikakršna sprememba ni mogla biti sprejeta brez soglašanja obeh pokrajinskih skupščin. To je ustvarilo edinstveno in hkrati protislovno situacijo, v kateri je imela pokrajina znotraj republike pravico veta glede odločitev, ki so zadevale celotno republiko, medtem ko srbski parlament ni imel nikakršnega vpliva na odločitve, ki jih je sprejemal parlament v pokrajini. Takšna situacija pa je privedla do tega, da je bila Socialistična republika (SR) Srbija pod vplivom obeh avtonomnih provinc – Kosova in Vojvodine, česar ni hotela več dolgo dopuščati. Kosovo je med drugim v svoji ustavi razglasilo, da je SAP Kosovo avtonomna, socialistična, demokratična, družbeno-politična in samoupravna skupnost delovnih ljudi in državljanov, enakopravnih Albancev, Črnogorcev, Srbov ter pripadnikov drugih narodov in etničnih skupin. Temeljila naj bi na moči in samoupravljanju vseh delovnih razredov in delovnih ljudi in bila hkrati del Socialistične republike Srbije in Socialistične federativne republike Jugoslavije (Conflict History: Kosovo 2003).

⁸ 147. člen Ustave SFRJ predvideva oblikovanje predsedstev znotraj posamezne republike oziroma avtonomne pokrajine, ki predstavlja republiko oziroma avtonomno pokrajino in izvršuje druge z ustavo določene pravice in dolžnosti.

⁹ 239. člen Ustave SFRJ določa pravico in dolžnost občin, avtonomnih pokrajin in republik, da na lastnem ozemlju urejajo in organizirajo ljudsko obrambo, da vodijo teritorialno obrambo in civilno zaščito, zagotavljajo sredstva za vzdrževanje le-teh in opravljajo druge naloge, pomembne za ljudsko obrambo.

Večina Albancev je tako lahko sodelovala pri vodenju in prevzela številne funkcije administracije novonastale pokrajine. Vendar pa je pritisk zaradi slabega ekonomskega in gospodarskega položaja in vse bolj rastoče populacije kosovskih Albancev sprožil številne upore. Eden takih primerov je bil upor albanskih študentov leta 1981, ki so zahtevali nadgradnjo statusa Kosova v republiko. Jugoslovanske obrambne sile so zaradi tega izostrile nadzor nad pokrajino. V 80. letih je bilo tako zaprtih in obsojenih več tisoč Albancev. Proti-albansko razpoloženje je v Srbiji spodbudilo rast srbskega nacionalizma, ki ga je Slobodan Milošević izrabil za prevzem vodenja Srbije v obdobju, ko je Kosovo praznovalo 600. obletnico bitke na Kosovskem polju leta 1389 (Conflict History: Kosovo 2003).

6.2 Ozadje krize leta 1981

Z današnje perspektive se zdi nezadovoljstvo kosovskih Albancev z ustavo iz leta 1974 pravi paradoks, saj je prav ta ustava SAP Kosovo dodelila veliko avtonomije znotraj Srbije in Jugoslavije. Še večji paradoks pa je, da so albanski študentje protestirali iz istega razloga, zaradi katerega so bili nezadovoljni srbski voditelji v Beogradu: oboji so se počutili »neenake« v primerjavi z drugimi. Srbski voditelji so uvideli, da Srbija v političnem in gospodarskem vidiku zaostaja za drugimi državami SFRJ, Albanci pa so tako čutili glede statusa znotraj Srbije. Srbi so se sicer zavedali, da bodo neenakost lahko »zabrisali« s spremembo ustave, Albanci pa so edino rešitev videli v ustanovitvi lastne republike. Občutek neenakosti in želja po enakovrednosti sta bila tako glavna vzroka za dogodke na Kosovu leta 1981 in odziv Srbije (Jović 2009, 177).

Neenakost Kosova se je po mnenju Albancev kazala v treh dimenzijah: gospodarski, politični in etnični. Gospodarsko gledano je bilo Kosovo najbolj zaostala regija v Jugoslaviji. Čeprav se je razvijala hitreje kakor druge regije, jo je pestil nizek BDP zaradi vse večje rodnosti. Poleg tega se z gospodarsko krizo ni soočalo samo Kosovo, temveč vsa Jugoslavija. Razlika med gospodarstvom Kosova in drugih jugoslovanskih držav pa je vse bolj naraščala.¹⁰ Kosovo bi namreč, da bi doseglo stopnjo gospodarske razvitosti Slovenije v letu 1981, potrebovalo približno 91 let (Jović 2009, 177).

¹⁰ Leta 1981 je bilo razmerje med BDP *per capita* v Sloveniji in na Kosovu 5,4:1, nekatere statistike so kazale tudi 8:1 (Horvat 1989, 136).

Stopnja brezposelnosti na Kosovu je bila 3,33-krat večja od jugoslovanskega povprečja (SGJ 1986, 421). Za eno prosto delovno mesto je bilo na razpolago 43 brezposelnih. V taki situaciji, ko je služba postala privilegij, je postalo pomembno dejstvo, da etnična struktura zaposlenih ni enaka etnični strukturi prebivalstva. Na Kosovu je leta 1981 živel 74 % albanskega in 17 % srbskega aktivnega prebivalstva, med zaposlenimi pa je bilo razmerje precej drugačno (65 % Albancev in 26 % Srbov) (Horvat 1989, 136).

Poleg tega je Kosovo začel pestiti tudi problem presežka visokoizobraženih in hkrati nezaposlenih ljudi, saj je bilo leta 1948 kar 62,2 % kosovskega prebivalstva nepismenega, leta 1981 pa je imelo Kosovo s 30 študenti na 1.000 prebivalcev največjo koncentracijo študentov v Jugoslaviji (Jović 2009, 178). Leta 1970 je bila namreč ustanovljena Univerza v Prištini¹¹, kar je pomenilo velik napredek v razvoju albanskega prebivalstva, saj so predavanja potekala v srbskem in albanskem jeziku. V šolskem letu 1969/1970 je na tej univerzi študiralo že 7712 študentov, do leta 1980/1981 pa je to število naraslo na 43.321 študentov (Pregled za študentsko obdobje na Univerzi v Prištini 1969/70–2004/05). Ogromno število študentov na Kosovu pa ne bi predstavljalo problema, če se s krizo ne bi soočale tudi preostale republike in na ta način postajale vse bolj zaprte za kosovske izobražence (predvsem Albance). Nedostopne pa niso bile zgolj iz gospodarskih razlogov, ampak tudi zato, ker je Univerza v Prištini veljala za manj priznana v Jugoslaviji, njen kader pa za ne dovolj strokoven (Jović 2009, 178).

Slabe ekonomske razmere in pomanjkanje delovnih mest so narekovali izseljevanje Srbov in Albancev s Kosova. Srbi so se v glavnem izseljevali v Srbijo, Albanci pa v vse dele Jugoslavije (Horvat 1989, 136), vendar pa se je hkrati tudi povečevalo število Albancev na Kosovu. Veliko se jih je celo preselilo na Kosovo iz drugih regij Jugoslavije, saj je bila Univerza v Prištini edina univerza v Jugoslaviji, na kateri so poučevali v albanščini.¹² To je privabilo veliko mladih iz vse Jugoslavije. Univerza, ki naj bi sprejela 15.000 študentov, je imela tedaj vpisanih 50.000 študentov, vendar pa so vse bolj naraščala tudi njihova pričakovanja in težnje (Jović 2009, 179). Večina študentov je po končanem šolanju namreč ostajala brez službe, zaradi česar so med njimi vse bolj naraščali nezadovoljstvo, razočaranje in ogorčenost (Horvat 1989, 138).

¹¹ Zakon o ustanovitvi Univerze v Prištini je sprejela Skupščina SAP Kosova 18. novembra 1969.

¹² Že pred ustanovitvijo Univerze v Prištini so obstajale posamezne fakultete, na katerih so bila predavanja v albanskem jeziku. Leta 1961 je bila tako ustanovljena pravna fakulteta, leta 1965 tehnična fakulteta, leta 1976 pa filozofska fakulteta, vendar so imele te fakultete svojo krovno fakulteto v Beogradu.

Kosovo, Bosna in Hercegovina ter Makedonija so spadale pod manj razvite regije v federaciji. Vodstvo Jugoslavije se je tega zavedalo in zato dva odstotka denarja razvitejših držav namenjalo razvoju šibkejših regij. Kljub temu da se je Kosovo vse bolj razvijalo in da je bilo tja namenjenih vedno več državnih sredstev, pa tega med prebivalstvom ni bilo občutiti. Nezadovoljstvo je bilo vse večje. Kosovo je postajalo vse bolj odvisno od gospodarske pomoči. Delež skupnih sredstev Jugoslavije, namenjen razvoju Kosova, je iz 53 % v obdobju 1966–70 narasel na več kot 80 % med letoma 1976–80. Toda vlaganja v razvoj Kosova v večini niso bila uspešna, kar so občutili tudi njegovi prebivalci, ki od pomoči niso imeli koristi. Kosovska politična elita je namreč večino sredstev porabila za gradnjo infrastrukture. V centru Prištine sta bili zgrajeni ogromna nacionalna in univerzitetna knjižnica ter najmodernejša radio-televizijska zgradba v Jugoslaviji, simbola novega statusa Kosova v Jugoslaviji po sprejetju Ustave SFRJ leta 1974. Ko je v Jugoslaviji prišlo do gospodarske krize, so se zaradi neučinkovito investiranih sredstev pojavile kritike s strani jugoslovanskega vodstva, ki so obsojale kosovsko politično elito. To kritiko pa je prebivalstvo razumelo kot kritiko njih samih (Jović 2009, 180).

Tabela 6.1: Prikaz etnične sestave kosovskega prebivalstva (1961–1981)

Leto popisa	Skupaj	Albanci		Srbi		Turki		Romi		Drugo	
1961	963.988	646.605	64,3	227.016	23,3	25.764	4,2	3.202	1,5	61.401	6,7
1971	1.243.693	916.168	67,1	228.264	23,5	12.224	2,7	14.593	0,3	72.424	6,4
1981	1.584.440	1.226.736	73,7	209.798	18,4	12.513	1,0	34.126	1,2	101.267	5,8

Vir: Prirejeno po Statistical Office of Kosovo (2008).

Prebivalstvo na Kosovu je hitro naraščalo. Rodnost je bila najvišja v Jugoslaviji, predvsem med kosovskimi Albanci. Med letoma 1961 in 1981 se je njihovo število podvojilo, medtem ko je število kosovskih Srbov upadalo. To pa je precej vplivalo na spremembo etnične strukture kosovskega prebivalstva ter na spremembo demografske strukture Srbije in Jugoslavije. Ta dejstva pa so bistveno vlogo odigrala v poznejšem političnem manipuliranju obojih: Albancev glede njihove pesimistične prihodnosti in Srbov, ki so se začeli bati, da jih bodo Albanci popolnoma izrinili s Kosova (Jović 2009, 180–181).

V začetku gospodarske krize leta 1981 so ekonomisti in jugoslovansko politično vodstvo podali ukrepe, ki naj bi jih predstavili Kosovu: nadzor števila rojstev, zmanjšanje investicij v neprofitne panoge, ohranjanje strogega nadzora nad distribucijo podarjenega ali izposojenega

denarja iz drugih republik, prilagajanje števila študentov glede na ekonomske potrebe in povečanje učinkovitosti. Vsi ti ukrepi so bili razumljeni kot pritisk na kosovsko avtonomijo in kot poskus vzpostavitve nadzora nad pokrajino, po drugi strani pa so prebivalci to razumeli tudi kot etnični napad na Albance, kar je oživilo etnični konflikt med Srbi in Albanci na Kosovu in po vsej državi.

V tem kontekstu lahko razumemo, zakaj so Albanci verjeli, da je ključ do politične enakopravnosti z drugimi republikami v državi ustanovitev lastne republike. Zahteva po ustanovitvi republike, ki so jo podali intelektualci znotraj kosovske politične elite, se je v resnici pojavila že leta 1968 med pogajanj o spremembi ustave, ko so pogovori tekli tudi glede statusa Kosova. Albanci so že takrat izrazili zahtevo po ustanovitvi republike in pravici do samoodločbe, ki je temeljila na etničnih in zgodovinskih argumentih. Jugoslovanski komunisti so nasprotovali in trdili, da se je Kosovo po 1. svetovni vojni Srbiji priključilo prostovoljno, na podlagi pravice do samoodločbe, da pa je ta pravica »izginila« iz ustavnih aktov pod vplivom Rankovićeve politike zatiranja kosovskih Albancev. Po Rankovićevi razrešitvi leta 1966 je nova Kardeljeva politika spet dodala Kosovo na dnevni red, zato so kosovski Albanci podprli Kardeljev koncept glede narodnih vprašanj. Trdili pa so, da so Albanci nacija, enakopravna drugim znotraj Jugoslavije, in da njihove neslovanske korenine ne smejo biti razlog za drugačen odnos (Jović 2009, 181).

Kosovsko vodstvo je od Jugoslavije zahtevalo status, enakovreden drugim republikam, le da so zahtevali lastno ustavo (ne statut), ločene državne praznike, zastavo enako albanski (razlika bi bila v peterokraki zvezdi), spremembo imena (Kosovo namesto Kosovo-Metohija) in enakovredno predstavništvo v federalnih institucijah. Najpomembnejša pa je bila zahteva po vnovični opredelitvi terminov narod in narodnost, ki naj bi po novem postala enakovredna izraza. Zadnja zahteva je bila sicer zavrnjena, je pa prišlo do spremembe: Jugoslavija je postala država enakopravnih narodov in narodnosti. Nezadovoljstvo kosovske intelektualne elite s predlogi politične elite je v novembru in decembru 1968 sprožilo študentske proteste, ki so se v stopnjevani obliki pojavili tudi v letu 1981. Zahtevali so ustanovitev Socialistične republike Kosovo.

6.3 Demonstracije na Kosovu leta 1981 in začetek državne krize v SFRJ

Titova smrt 4. maja 1980 in nesposobnost njegovih naslednikov pri vodenju države in spopadanju z gospodarsko krizo sta imela velik vpliv na celotno Jugoslavijo (Lukič in Lynch 1996, 145). Albanci so bili s tedanjim stanjem izjemno nezadovoljni, danes pa je splošno znano dejstvo, da se je jugoslovanska kriza javno začela prav z albanskimi protesti na Kosovu spomladi 1981, ki so jih sprožili študenti zaradi slabih in nevzdržnih pogojev na univerzi (Horvat 1989, 140). Te demonstracije so kmalu prerasle v vsesplošne demonstracije po vsem Kosovu in bile so prvi javni znak nezadovoljstva z rešitvijo narodnih vprašanj (Lukič in Lynch 1996, 145).

11. marca 1981 okoli 20. ure je skupina študentov v Prištini protestno zapustila študentsko restavracijo, ker je ostala brez kruha. Približno 100 študentov, ki so se jim nato pridružili še študenti iz študentskih domov, je odšlo na glavni ulici Prištine. Do devete ure zvečer se jih je pred Pokrajinskim komitejem Zveze komunistov v Prištini zbralo približno dvesto, le uro in pol pozneje pa je število protestnikov naraslo že na 2000 (Zupančič, 1981). Zahtevali so boljše razmere, hrano in pravice. Ko je intervenirala policija in aretirala nekaj študentov, se je množica protestnikov povečala. Naenkrat je bilo na ulicah od tri do štiri tisoč demonstrantov. V miličnike so metali kamenje in najrazličnejše predmete, enega od njih celo ustrelili, zato so morali miličniki uporabiti solzivec (Horvat 1989, 140). Množica se je do 4. ure zjutraj porazgubila, ostalo pa je le še od 50 do 60 protestnikov (Zupančič, 1981). Čeprav je šlo za študentske demonstracije proti krivici, ki se jim je godila, so bili protesti označeni za politične. V naslednjih dveh tednih se je vse pomirilo, a le za kratek čas. 26. marca, ko je na dan prišlo, da vseh demonstrantov še niso izpustili iz zapora, so se protesti ponovili. Tokrat pa ni šlo le za zahtevo po izboljšanju študentskih razmer. Študentje so imeli tokrat politične in ekonomske zahteve. Protest je poleg tega dobil še etnične razsežnosti. Zahtevali so enakopravnost Albancev znotraj Jugoslavije oziroma združitev Kosova z Albanijo. Protest, ki je sedaj poleg ekonomskih in družbenih dimenzij dobil še etnično in politično razsežnost, je imel velik destabilizacijski učinek na vso Jugoslavijo. To pa je bil tudi razlog, zakaj so se varnostni organi odzvali tako odločno. Že prvi dan demonstracij je bilo 32 demonstrantov huje ranjenih. 28. marca 1981 je Aslan Fazlia, predsednik partijske organizacije v Prištini, demonstracije označil za nacionalistične in kontrarevolucionarne ter sprožil aretacijo mnogih demonstrantov. To je bila le dodatna spodbuda študentom, ki so v tem valu nasilja videli vrnitev Rankovičevih metod (Horvat 1989, 140).

30. marca 1981 so študentje treh fakultet (pravne, ekonomske in znanstveno-matematične) Univerze v Prištini bojkotirali predavanja. Dan pozneje so se demonstracije razširile po vsem Kosovu, politične zahteve pa so postajale vse bolj radikalne. Potem ko je bilo med protesti ranjenih 17 policistov, je intervenirala tudi vojska in zaščitila vladne institucije. Ko so prišla poročila, da so se protestov udeležili tudi delavci, je pokrajinski Komite za ljudsko obrambo zaprosil vojsko, naj na ulice pošlje tanke. Istočasno so bile policijske okrepitvene enote s cestno blokado pri Podujevu zaustavljene. Da bi demonstranti prisilili policijo k umiku, so zajeli talce iz 34 srbskih in črnogorskih hiš, spustili pa so jih šele po umiku policije iz Prištine (Horvat 1989, 140).

V Beogradu so takoj sklicali izredni sestanek predsedstva Jugoslavije in predsedstva Zveze komunistov Jugoslavije. Jugoslovansko vodstvo je na Kosovu razglasilo krizno situacijo, v Prištini pa izredne razmere. Vse jugoslovanske vojaške enote so morale biti v polni bojni pripravljenosti, mobilizirali pa so tudi rezervne sile – tako vojaške kot tudi policijske. Vse republike so dobile tudi poziv, naj pošljejo svoje policijske enote na Kosovo. S strani kosovske vlade pa je prišel tudi ukaz o zaprtju vseh šol in univerze ter drugih študentskih ustanov (Jović 2009, 186).

3. aprila 1981 so se demonstracije razširile v Vučitrn, Uroševac, Vitino in Kosovsko Mitrovico, vendar sta imeli vojska in policija vsa pooblastila za takojšnje in odločno ukrepanje ter sta tako lahko preprečili nadaljnje demonstracije na Kosovu. Situacija je sedaj prešla pod popoln policijski nadzor, seveda pa je bil celotni dogodek šele začetek globoke državne krize, ki je pozneje povzročila razpad države (Jović 2009, 186). Srbija si je po teh dogodkih namreč še bolj prizadevala doseči spremembe Ustave SFRJ, s katerimi bi pridobila polno suverenost na SAP Kosovo (in SAP Vojvodino). Kljub obljubam in ustanovitvi posebne komisije za proučitev potrebnih ustavnih sprememb pa ni prišlo do premika.

Nezadovoljstvo se je kopičilo tudi med srbskim prebivalstvom. Prihajalo je namreč tudi do primerov nasilja, šovinizma in ogrožanja osebnih in nacionalnih pravic pripadnikov srbske in črnogorske narodnosti, ki so jih izvajali mladi Albanci pod vplivom albanskih ekstremistov in šovinistov. Člani srbske Akademije znanosti in umetnosti so leta 1986 zato pripravili tudi Memorandum, v katerem so zapisali, da Srbijo po njihovem mnenju izkoriščajo drugi jugoslovanski narodi. Srbijo naj bi po njihovem oslabil že Tito s tem, ko ji je priključil obe avtonomni pokrajini, SAP Kosovo in SAP Vojvodino, saj so visoko rodnost albanskega naroda razumeli kot genocid nad srbskim prebivalstvom. Memorandum in nezadovoljstvo

srbskega prebivalstva s tedanjim stanjem pa je dobro izkoristil tudi Slobodan Milošević, ki se je po letu 1987 začel vzpenjati na oblast.

7 KOSOVO MED LETOMA 1988 IN 1997

Slobodan Milošević je svoj vzpon v politični karieri začel leta 1986, ko je njegov zaščitnik Ivan Stambolić, prijatelj, poročna priča in nekdanji predsednik srbske vlade, postal predsednik predsedstva SR Srbije in ga postavil na mesto predsednika ZK (Zveze komunistov) Srbije. Milošević je tu utrjeval svoj položaj in leta 1989 na podlagi teženj po spremembi ustavnega statusa Kosova prišel na oblast SR Srbije. Na Kosovo je razposlal obrambne sile in preklical avtonomijo province. Pod vplivom »izrednih ukrepov« so bili kosovski Albanci izgnani iz državnih institucij. Na ukrepe so se odzvali z razglasitvijo Republike Kosovo, izvolitvijo lastnega predsednika Ibrahima Rugova in organizacijo vzporednega sistema izobraževanja. Leta 1991 je Badinterjeva arbitražna komisija, ki jo je imenovala Evropska unija, odločila, da mora imeti vsaka republika pravico do samoodločbe. Toda Kosovo in Vojvodina od tega nista imela nobene koristi, saj je njune interese zatrl Milošević. Kosova prav tako ni zadeval niti Daytonski sporazum iz leta 1995, od katerega so si prebivalci Kosova veliko obetali. Zapostavljeni prebivalci Kosova so tako spoznali, da z mirnim odporom ne bodo dosegli ničesar, še manj pa, da bodo deležni kakršnekoli zunanje pomoči (Conflict History: Kosovo 2009)

7.1 Obdobje 1988–1992: Vzpon Miloševića in začetki nenasilnega odpora na Kosovu

Z vzponom Miloševića na oblast po letu 1987 je srbska politika začela poudarjati velikosrbski nacionalizem in hegemonizem in to najprej v odnosu do Kosova in kosovskih Albancev ter pozneje do drugih narodov in nacionalnih skupnosti. Vpliv nove politike je bilo občutiti tudi v drugih republikah nekdanje Jugoslavije, kar se je več kot očitno kazalo v procesu razpada SFR Jugoslavije in v vojnah na Hrvaškem in v Bosni (Minič 2000, 24).

V odgovor na predlagano ukinitve avtonomije Kosova se je 17. novembra 1988 3000 kosovskih rudarjev rudnika svinca in cinka odpravilo peš iz Trepče proti Prištini. S protestom

so želeli sporočiti, da želijo uživati v pravicah, ki jim jih je dodelila ustava iz leta 1974, poleg tega pa so nasprotovali ukinitvi avtonomije Kosova in imenovanju prosrbskih vodij komunistov. Rudarjem se je sicer pridružilo več sto tisoč protestnikov, a njihove zahteve niso bile uslišane. Ker niso dosegli zelenega, so se rudarji odločili za radikalnejši »nastop«. 20. februarja 1989 se je tako uprlo približno 7000 rudarjev, ki so razglasili stavko, zasedli rudnik in razglasili, da bodo v njem ostali do smrti od lakote, če ne odstopijo vsi prosrbsko usmerjeni kosovski funkcionarji. Zahtevali so odstop občinskih, pokrajinskih in zveznih funkcionarjev Zveze komunistov. Rudarji so bili v rudniku zaprti več dni, to pa je bila ena največjih političnih stavk v zgodovini rudarskih političnih gibanj (Hladnik-Miharčič 2009). Stavka je odmevala po celotni Jugoslaviji, tudi v Sloveniji, kjer je bila 27. februarja 1989 v Cankarjevem domu sklicana manifestacija, zbor Proti izrednim ukrepom, za mir in sožitje na Kosovu. Zbor, imenovan Proti izrednim ukrepom, za mir in sožitje na Kosovu, na katerem so nastopili Jože Školč, dr. Anton Stres, Milan Kučan, Ivan Oman, Franco Juri, Rudi Šeligo, Jože Smole in Polde Bibič ter Jože Osterman, je prispeval k temu, da je bilo v podporo zahtev kosovskih rudarjev zbranih 240 tisoč podpisov. Slovenski govorniki so na zboru izrazili zaskrbljenost nad položajem na Kosovu, saj so v podiranju in rušenju osnovnih temeljev človeškega zaupanja in razumevanja videli tudi ogrožanje Slovenije. V svojem govoru je zaskrbljenost izrazil tudi takratni predsednik CK ZK Slovenije Milan Kučan.

Slovenci smo maloštevilni narod. Zato nam je blizu solidarnost z ogroženo manjšino. To so nedvomno Albanci v spopadanju s hegemonističnimi težnjami, zlasti velikosrbskimi. Toda na Kosovu so manjšina Srbi in Črnogorci. Brez njihove varnosti, svobode in enakopravnosti ni stabilnosti, niti sožitja in miru na Kosovu, v Srbiji in Jugoslaviji. / .../ Naj ta govor sklenem z mislijo, da se morda nikoli v naši zgodovini ni tako kristalno jasno kot v tem primeru pokazalo, da je cena hegemonije zelo visoka. Ne le za zatirani narod, ampak tudi za njegovega zatiralca. To je cena lastne nesvobode! (Kučan 1989).

Dejstvo pa je tudi bilo, da je bil albanski narod kot manjšina postavljen v drugorazredni položaj brez pravih političnih pravic in da je albanski narod veljal za narod lenuhov, posiljevalcev in morilcev, temu stališču pa je Slovenija nasprotovala (Scenarij zbora Proti izrednim ukrepom, za mir in sožitje na Kosovu 1989).

Nenasilni upor albanskih rudarjev na Kosovu pa je sprožil številne druge demonstracije. Zvrstilo se je na tisoče shodov, sestankov in srečanj v podporo rudarjem. Po šestih dneh

stavke rudarjev je lokalna Zveza komunistov sporočila, da je bilo njihovi zahtevi po odstopu funkcionarjev ugodeno, zaradi česar so rudarji prekinili demonstracije. Le nekaj dni zatem, 1. marca, pa je srbska oblast preklicala dostop in razglasila izredno stanje (Clark 2000, 51).

Miloševićeva politika je nato leta 1989 pripeljala do popolne ukinitve avtonomije Vojvodine in Kosova. Srbska skupščina je 28. marca 1989 samovoljno izglasovala ustavne amandmaje in tako rekoč ukinila njuno avtonomijo (Pirjevec 2003, 462). Na dan sprejema teh sprememb je policija streljala v albanske demonstrante na ulicah Prištine in v akciji ranila in ubila več demonstrantov. Istega dne so v Beogradu peli in plesali ter proslavljali sprejetje nove Ustave Srbije in združitev Srbije (pelo se je »I Srbija iz tri dela sad je cela«). Po teh spremembah od avtonomije ni ostalo nič, le imeni Kosova in Vojvodine, ki sta bili uradno še vedno avtonomni pokrajini, Milošević pa je z zlorabo njunih sedežev v federaciji okrepil svojo moč, saj mu je dajala še njihove glasove (Minić 2000, 26). Da bi okrepile srbsko prisotnost v pokrajini, so srbske oblasti po letu 1989 izdale še vrsto zakonov in odredb, ki so močno zapostavljali Albance¹³ (Pirjevec 2003, 463). Državna ureditev Republike Srbije je bila tedaj preurejena v birokratsko centralistični avtomat z okrožnimi poveljstvi, policijo in poslušnim sodstvom kot temelji sistema. Lokalna oblast občin se je zmanjšala na raven, podobno v skrajnih birokratskih centralističnih sistemih unitaristično urejenih držav, vsaka sled delavskega in družbenega samoupravljanja pa je izginila (Minić 2000, 25–27).

Miloševićev režim je v celoti opustil načela in smeri socialistične in demokratske politike v odnosu do nacionalnega vprašanja, še posebej v odnosu do Kosova in kosovskih Albancev ter srbsko-albanskih odnosov. S svojim režimom je hrbet obrnil tudi politiki o nacionalnih vprašanjih Komunistične partije Jugoslavije, ki jo je dolga leta vodil Josip Broz Tito.

S svojo politiko na Kosovu in proti kosovskim Albancem je Milošević postal naslednik velikosrbske politike Nikole Pašića in voditelj politične moči v Srbiji. In ravno v tej velikodržavni velikosrbski nacionalistični in hegemonistični politiki se je skrival glavni vzrok za nastanek krize in pozneje vojne na Kosovu, ki je v nadaljevanju pod vprašaj postavila obstanek Srbije. Politična situacija v Srbiji pa je vodila v zaostritev vseh kriz, še posebej pa krize na Kosovu. Vladajoči Socialistična partija Srbije (SPS) in Jugoslovanska levica (JUL) sta, namesto da bi se za rešitev sebe, Srbije in Jugoslavije združevali z demokratičnimi

¹³ Albancem je bilo med drugim prepovedano prodajati in nakupovati nepremičnine brez dovoljenja pristojnih državnih služb, šolska reforma je omejevala pouk albanskega jezika, zgodovine in književnosti ter zavirala mladim dostop do višje izobrazbe. Policija je imela poleg tega praktično neomejena pooblastila. Izvajala je lahko hišne preiskave, dogajali so se aresti, mučenja, množični procesi, nasilne smrti zaradi poškodb, ki so jih med zasliševanjem utrpeli osumljenci (Pirjevec 2003, 463).

skupinami, v Srbiji vzpostavili vlado, ki jo Minić (2000, 31) označuje za social-fašistično koalicijsko vlado. Reševanje perečih problemov pa je potekalo na podlagi manipulacije naroda (Minić 2000, 27–31).

Kosovski Albanci so zavračali legitimnost in avtoriteto Miloševića, v znak tega pa so vzpostavili vzporedni sistem, »državo v senci«, ki je razpolagala z bistvenimi političnimi, kulturnimi, socialnimi, zdravstvenimi in informacijskimi službami. Kar zadeva učinkovitost, je šlo za pomanjkljiv ustroj, saj je moral delovati v nadvse težkih pogojih, na robu ilegale, in se pogosto ni znal spopasti z izrednimi razmerami (Pirjevec 2003, 465).

Številne demonstracije so na dan priklicale mnoge aktiviste, med katerimi je bil tudi takrat 19-letni Hashim Thaci. Kljub nemirom je večina kosovskih Albancev še vedno podpirala LPRK¹⁴ (Ljudsko gibanje za republiko Kosovo, ki se je razvilo v začetku 80. let), leta 1989 pa je neformalno politično oblast na Kosovu v svoje roke prevzela LDK – Demokratska liga Kosova, ki jo je vodil Ibrahim Rugova, akademik, ki je podpiral politiko nenasilnega odpora (Judah 2000). LDK je imela do pomladi leta 1991 približno 700 tisoč članov (Jansen 2002, 8), določala pa je glavne smernice in cilje upora proti srbski oblasti. Ne glede na svojo vodilno vlogo pa je do leta 1992 sodelovala in nastopala enotno tudi z drugimi strankami in organizacijami.

Ko se je Jugoslavija začela krhati, je Rugova obvladal in držal svoje ljudstvo združeno. Trdil je, da jim bo vojna prinesla zgolj katastrofo, saj v primeru spopada ne bi imeli nobene možnosti upreti se srbskim vojaškim silam. Poleg tega je menil, da Srbi le čakajo na izgovor za napad na albansko populacijo, zato je vztrajal pri tem, da je bolje ne storiti ničesar in ostati živ, kakor se upreti in umreti (Judah 2000). 7. septembra 1990 so poslanci do takrat že razpuščene kosovske skupščine razglasili lastno ustavo in v drugem členu Kosovo označili za suvereno in neodvisno republiko znotraj jugoslovanske federacija (Pirjevec v Vešligaj 2003, 13), leta 1991 pa za neodvisno državo. Rugova je oktobra 1991 oblikoval vlado v izgnanstvu, na čelo katere je imenoval Bujarja Bukoshija. Ta je začel od približno 500.000 rojakov, ki so živeli v tujini, pobirati triodstotni »davek« na njihove zasluge (Pirjevec 2003, 466). K polnjenju blagajne so tako prispevali predvsem tisti, ki so bili zaposleni v tujini, na primer v

¹⁴ V 80. letih, po demonstracijah leta 1981, se je zamisel o oboroženem spopadu za doseganje statusa republike zdela nespametna, saj Srbi niso bili več na oblasti pri vodenju avtonomne pokrajine. Kljub temu se je peščica kosovskih Albancev začela urediti in pripravljati na spopade, trije izmed njih pa so bili v Nemčiji leta 1982 umorjeni. Tisti, ki so umorjene poznali, so ustanovili LPRK, ki je v 80. letih ostala marginalna, ekstremistična in ilegalna organizacija (Judah 2000).

Nemčiji, Švici, na Švedskem ali kje drugje. Prispevek seveda ni bil obvezen, vendar je v tej tesno povezani družbi vsakomur, ki je bojkotiral plačevanje davka, grozilo izgnanstvo in izsiljevanje (Judah 2000). Proces vzpostavitve vzporedne oblasti se je končal 24. maja 1992 s parlamentarnimi volitvami in volitvami predsednika države. S 76 odstotki je zmagala LDK, Rugova pa je kot edini predsedniški kandidat dobil 99,5 odstotka glasov (Clark 2000, 83). To so bila dejanja, ki so kosovskim Albancem pomenila upanje, da bo neodvisnost nekoč le uresničljiva.

Zgroženi zaradi vojne na Hrvaškem in v Bosni so številni kosovski Albanci menili, da se je Rugova, predsednik fantomske republike, zadeve lotil na pravilen način. Neodvisnost bi lahko še nekaj let počakala, saj bi se tako izognili grozljivostim etničnega čiščenja. S tem pa se seveda niso strinjali vsi. V albanskih društvih v Stuttgartu, Zürichu in Mallmu so člani LPRK razglasili Rugova za srbskega agenta. Trdili so, da Srbi razumejo le jezik nasilja, nasilje pa naj bi jim tako prineslo hitrejšo osvoboditev. Za neodvisnost se je bilo treba po njihovem mnenju žrtvovati (Judah 2000).

Če je bila v začetku LPRK videti le kot nepomembna organizacija, pa je bila pozneje ravno to tista sila, ki je spremenila južni del Balkana. Politični begunci, na primer Mahmuti in Jashar Salihu, so začeli med delavci v tujini zbirati denar za njihov vojaški pohod in vojno. Od leta 1990 so nekaj mož poslali celo na urjenje v Albanijo, večino v tabor za urjenje v Labinotu. Povezovati so se začeli z novimi generacijami radikalcev znotraj Kosova, med katerimi je bil tudi Hashim Thaci. Tajne sestanke so sklicevali v Makedoniji in na Kosovu, najpomembnejši sestanek pa je bil v Drenici, kjer so se zbrali vsi pomembnejši in bolj izpostavljeni uporniki proti srbski in jugoslovanski vladavini. Na tem sestanku sta se zgodili dve pomembnejši stvari: LPRK se je razdelila na dve organizaciji – Narodno gibanje za osvoboditev Kosova (LKCK) in Ljudsko gibanje za Kosovo (LPK), LPK pa je na čelo postavila štiri može, med katerimi je bil tudi Hashim Thaci, ki je bil pristojen za pripravo gverilske vojne. Že na naslednjem sestanku, decembra 1993, so izbrali ime za skupino gverilskih upornikov, Osvobodilna vojska Kosova (OVK), vendar se je ta zares razvila šele nekoliko pozneje, leta 1996 (Judah 2000).

7.2 Obdobje do leta 1998: Aktivno nenasilje in vzpon Osvobodilne vojske Kosova

Čeprav je Rugova podpirala večina prebivalstva Kosova, je leta 1993 Narodno gibanje za osvoboditev Kosova (LKCK) pozvalo kosovske Albance k oboroženemu odporu. Kljub temu pa se je večina prebivalcev vseeno odločila za mirno pot reševanja spora. Čakali so namreč na pomoč zahodnih držav in mednarodne skupnosti. Čakali so predvsem na podpis mirovnega sporazuma v Daytonu, s katerim naj bi se rešilo stanje v Bosni in Hercegovini in morda tudi kosovsko vprašanje (Caplan 2002, 75). Novembra 1995 je bil tako v Daytonu le podpisan mirovni sporazum.

Od Daytonskega sporazuma so kosovski Albanci pričakovali veliko, saj so upali, da se bo pozornost končno preusmerila tudi na njih, poleg tega pa je bilo govora tudi o tajnem dodatku, ki naj bi obravnaval Kosovo. Podpis sporazuma pa je kosovske Albance šokiral. Daytonski mirovni sporazum je namreč rešil težave v Bosni, vendar pa velesile nikakor niso mogle najti soglasja glede Kosova, saj Kosovo nikoli ni bilo ena od jugoslovanskih republik, ampak le pokrajina, ki je morala ostati del Srbije ali vsaj Jugoslavije. Najhujše pa se je šele začelo. Evropska unija je Srbijo in Črno goro ter seveda Kosovo kot del Srbije spoznala za zadnji preostanek Jugoslavije. Pasivni odpor Rugova tako ni obrodil nobenih sadov. Na Kosovu so nekateri albanski politiki začeli težiti k temu, da bi moral Rugova povečati pritisk, sklicati demonstracije in narediti karkoli, da bi pridobil pozornost sveta – toda Rugova ni storil ničesar. (Judah 2000).

Že pred podpisom Daytonskega sporazuma, leta 1993, je skupina političnih nasprotnikov Rugova, ki se ni strinjala z njegovo politiko nenasilja, ustanovila prve zametke OVK. Na Kosovu je organizacija OVK zajemala rekrutiranje cele mreže družabnikov – skrivnih simpatizerjev, ki so bili pripravljeni prevzeti nadzor nad njihovo vasjo ali mestom, ko bo prišel čas za to. Največji problem pa je predstavljalo orožje. Srbska policija, podprta z mrežo ovaduhov, je namreč konstantno preiskovala hiše, obkoljevala vasi in iskala orožje, poleg tega pa je Kosovo kopenska pokrajina, zato je bilo veliko težje uvoziti tako velike količine orožja v pokrajino.

Med letoma 1993 in 1995 je bilo ubitih več policistov. Odgovornost za umore je prevzel OVK, nekajkrat pa celo LKCK. Kljub temu je le redkokdo vedel, kdo so člani te organizacije (Judah 2000). Pojav tega gverilskega bojevanja in OVK je Rugova dolgo poskušal tajiti. Trdil

je, da je OVK plod tajnih srbskih služb, ki želijo povečati napetost v pokrajini in izrabiti priložnost za nadaljnje nasilje (Pirjevec 2003, 469).

Pozneje, januarja 1997, pa je OVK zabeležil prve žrtve – policist je ustrelil tri njihove pripadnike. Kosovski Albanci so vzkipeali, s svojimi aktivnostmi pa je začel tudi OVK. Preko albanske meje so začeli razpošiljati orožje in uniforme. Ljudje so se predramili, oblikovati so se začele vaške milice, večina pa je uvidela, da je to pravi trenutek, da se uprejo Srbom. Ne glede na to, ali so bili člani OVK ali ne, se je večina kmalu štela za člane te organizacije. V tem pogledu se je do še pred kratkim majhno gibanje razvilo v obširnejše gibanje, ki je bilo pripravljeno na vojni in ki je slonelo na stari tradiciji kosovskih Albancev. Da bi OVK pokazal svojo odločnost, pa so začeli njeni člani izvajati nasilje nad tistimi, za katere so predpostavljali, da so sodelovali s srbsko stranjo, četudi niso bili na pomembnih položajih in so zasedali najnižje položaje v državnih službah (Judah 2000).

V tem trenutku pa so tudi člani LPK začutili, da prihaja njihov čas. Jashar Salihu in Bardhyl Mahmuti ter drugi pripadniki so se v tem trenutku zavedali, da so imeli prav, ko so trdili, da z nenasiljem ne bodo dosegli ničesar. Kljub temu pa še vedno niso vedeli, kako naj orožje in strelivo prepeljejo na Kosovo. Rešitev pa je prišla nepričakovano. Spomladi 1997 je kosovske Albance presenetila Albanija (Judah 2000). Albanska vlada, ki se je sicer v konfliktu trudila ostati nevtralna, namreč ni bila sposobna učinkovito nadzirati svoje severne meje (Žabkar 1998, 12). Stotine ljudi je investiralo svoje prihranke v piramidne bančne sheme, nad katerimi je vlada izgubila nadzor. Kolaps je bil neizogiben. Razjarjeni Albanci so zasedli ulice in začeli protestirati proti predsedniku Saliju Berishi. Napadli so vojašnice in policijska skladišča ter iz njih odnesli od 600.000 do 800.000 avtomatskih pušk in jih začeli prodajati po 5 do 10 dolarjev za kos. Ko so mladi možje s Kosova slišali, da je OVK ustanovil tabore in vadišča okoli Tropoje, ki se nahaja na severnem delu Albanije, tik ob meji, so začeli brezglavo prečkati mejo z Albanijo in iz nje prenašati orožje zase in svoje sovaščane. Nastal je pravi trgovski koridor. Kosovski Albanci so bili presenečeni nad tem, kako enostavno je bilo vse skupaj videti (Pirjevec 2003, 469).

V tujini je LPK začela povečevati svoj upor. S pomočjo tihotapcev heroína, ki so obvladali züriški trg, in s pomočjo albanskih, ameriških, nemških in italijanskih tajnih služb je denar počasi začel pritekati v fond »Domovina kliče« (Vendlindja Therret), ki ga je ustanovil Jashar Salihu, kosovski Albanci pa so začeli masovno odkupovati orožje od svojih obubožanih bratov. Razočaranje nad Rugovom je bilo na Kosovu izjemno, ljudje pa so uvideli, da z

nenasiljem ne bodo dosegli ničesar. Novačenje in urjenje doma in v tujini se je tako okrepilo, a je vse še vedno potekalo zelo počasi – po eni strani zaradi nekega spoštovanja do Rugova, po drugi pa zaradi strahu pred posledicami vojne. Na tej točki pa je bilo število aktivnih pripadnikov OVK zelo nizko, ne več kot nekaj sto članov (Judah 2000).

8 OBDOBJE 1998–1999

Režim represije, policijskih pregonov in državnega terorja proti kosovskim Albancem in njihovo nacionalno gibanje s separatistično težnjo po odcepitvi od Srbije in Jugoslavije in priključitvi k Republiki Albaniji za ustvarjenje »Velike Albanije« je sedaj trajalo že deset let. Organizirane politične sile, politične stranke in druge organizacije kosovskih Albancev so se deset let upirale novemu režimu in si prizadevale z nenasilnim odporom doseči svobodo in pravice, ki so jim bile odvzete. V naslednjih letih je vse več ljudi začelo izgubljati upanje, da bodo njihovi cilji in zahteve uresničene s politiko nenasilja. Postopoma je pošlo tudi potrpljenje, nenasilni odpor pa se je tako preobrazil v organizirane oborožene akcije. Ljudje so namreč prišli do spoznanja, da bodo samo z oboroženim bojem osvobojeni izpod Miloševićevega režima in da bodo le tako pridobili nazaj svoje pravice in svoboščine, ki so jih imeli v času obstoja SFR Jugoslavije, v Socialistični avtonomni pokrajini Kosovo (Conflict History: Kosovo 2009). In če je razmerje srbskih in albanskih oboroženih sil od samega začetka konflikta, torej od leta 1990, pričalo v korist srbske strani¹⁵, se je zdela odločitev večine kosovskih Albancev za nenasilje do tega trenutka več kot pravilna. Kljub temu pa se je do leta 1998 to razmerje nekoliko spremenilo. Do marca 1998 so Srbi na Kosovo namreč pripeljali 40.000 policistov in vojakov, v enote pa je bilo mobiliziranih 35.000 kosovskih Srbov. Vendar pa je OVK do takrat iz nekaj sto mož narasel že na 20.000 mož, do poletja pa se je to število povečalo že na 40.000 (Areh 1999, 20).

Do začetka leta 1998 se je upor kosovskih Albancev vse bolj razvijal. V tujini so začeli navezovati stike z nekdanjimi oficirji jugoslovanske vojske, ki so bili po narodnosti Albanci, in jih vabili, da se pridružijo OVK (Judah 2000). Od sredine leta 1996 do februarja 1998 naj bi OVK povzročil približno 100 oboroženih incidentov in ubil 10 Srbov. Vedno drznejše in vse pogostejše akcije pa so se začele dogajati v okolici Drenice. Pri tem se OVK ni omejeval

¹⁵ V začetku leta 1990 naj bi bilo na Kosovu prisotnih 13.000 oboroženih policistov, 21.000 kosovskih Srbov naj bi bilo v uradni oboroženi policijski rezervi, 25.000 policistov pa naj bi bilo mogoče mobilizirati in pripeljati iz Srbije v 72 urah (Troebst 1998, 27).

zgolj na Srbe, temveč je napadal tudi pristaše Rugova in vse, ki so bili osumljeni kolaboracionizma. Milošević je na ta boj odgovoril z uporabo posebnih policijskih enot, opremljenih s težkim topništvom, tanki in helikopterji, ki so pregledale to območje. Te enote so med 28. februarjem in 1. marcem 1998 pobile 28 ljudi, dan pozneje pa je bilo v Prištini ranjenih še 300 ljudi. 4. in 5. marca pa so Srbi izvedli še drugi pogrom v Donjem Prekazu, kjer je živel tudi legendarni Adem Jashari. Ta pogrom pa je zahteval 58 žrtev (Pirjevec 2003, 470–471). Pred tem je Jashari že ubil srbskega policista in bil obsojen, toda Srbi so se ga bali prijeti, saj bi lahko začel streljati nanje iz svoje hiše. Aretirati so ga poskusili že januarja, a so bili prisiljeni k umiku. Jashari je bil namreč odpadnik. Sovražil je Srbe in čeprav je bil eden najzgodnejših članov OVK, po ideološkem prepričanju ni bil gverilec. Po enem od virov naj bi rad pil in vinjen streljal na Srbe. Srbska policija ga je kmalu začela preganjati, a so srbski policisti še vedno umirali. 28. februarja 1998, po oboroženem spopadu z OVK, so se mu želeli maščevati. Napadli so številne družine v Drenici, za katere so predpostavljali, da so sodelovale pri umoru 26 ljudi srbske narodnosti. Pozneje, 4. marca, so napadli Jasharijevo posestvo. Jashari se jim je uprl, zato so napadli njegovo hišo in hiše njegovih sorodnikov, pri čemer so ubili 58 ljudi, večinoma člane njegove širše družine (Judah 2000).

Milošević zaradi dogajanja na Kosovu in krepitve OVK naenkrat ni več vedel, kaj naj stori, vstaja, ki se je začela v Drenici, pa se je začela širiti. Toda OVK je bil, čeprav je bilo videti drugače, na spopad še slabo pripravljen. Za to mlado organizacijo so se stvari namreč odvijale prehitro. Njihove vojaške strukture še niso bile dokončno oblikovane, poleg tega pa so bili zelo slabo opremljeni, saj niso premogli veliko več od avtomatskih pušk, granat in drugega lahkega orožja. V resnici so kosovski Albanci pridobivali teritorij zgolj zaradi tega, ker se Srbi niso bojevali z vsemi močmi (Judah 2000).

Do julija 1998 se je Miloševićevo obdobje neodločenosti končalo. Policiji je ukazal, naj zaustavi upornike. Policija je dosegla Drenico in druge regije, ki so bile pod nadzorom OVK, ter začela požigati kosovske vasi. OVK je v tistem trenutku sklenil, da se ne bo boril, in tako dosegel, da so se Srbi ujeli v zanko. OVK je kosovskim Albancem svetoval, naj se umaknejo iz naselij proti makedonski meji, in se tudi sam umaknil v hribovje, pripravljen, da se bo boril še en dan. Srbska ofenziva je tako povzročila približno 200 tisoč beguncev. Svetovna javnost je po televiziji lahko spremljala dogodke, trpeč položaj kosovskih Albancev pa je sprožil buren odziv mednarodne skupnosti (Judah 2000).

8.1 Posredovanje Nata in mednarodne skupnosti

Kosovska kriza je bila v središču pozornosti domače in svetovne javnosti od začetka leta 1998. V dogajanje se je vpletel OVSE, s katerim Milošević ni želel sodelovati. Devetega marca se je zato v Londonu srečala Kontaktna skupina, ki je izdelala akcijski načrt. Ta je obsojal tako nasilje srbske policije kakor tudi terorizem OVK. Dokument je govoril o obnovi dialoga med srbskimi oblastmi in albansko manjšino, embargu na orožje in moratoriju glede finančne podpore Kosovu. Milošević naj bi do 25. marca sprejel zahteve in umaknil svoje enote s Kosova, a tega ni storil. Zato je VS OZN 31. marca sprejel resolucijo 1160, v kateri je vpeljal embargo nad orožjem za Jugoslavijo, obsojal nasilje vladnih enot in teroristična dejanja OVK (Pirjevec 2003, 471–472). Vendar pa se je spor le še zaostroval.

22. marca 1998 je Demokratska liga Kosova organizirala tajne volitve, na katerih je s 85 odstotki glasov zmagal Rugova. Kljub temu pa je še vedno naraščala vstaja OVK, saj je ta osvobodila široka območja osrednjega Kosova, kar ji je dajalo le še dodatni zagon. Naslednje leto je namreč lahko računala že na od 40.000 do 50.000 aktivnih borcev in aktivistov. Upor OVK, ki je bil sicer slabo oborožen in opremljen ter brez pravega poveljujočega kadra, se je tedaj razširil že na skoraj 40 odstotkov ozemlja pokrajine, hkrati pa je OVK napovedal, da se bo boj nadaljeval do osvoboditve Kosova in združitve z Albanijo. Delovanju OVK pa sta odločno nasprotovala Rugova in Bukoshi, ki sta s pomočjo turške logistične podpore in saudskega denarja organizirala konkurenčne FARK¹⁶ (Oborožene sile kosovske republike) (Pirjevec 2003, 473).

Beograjski režim je notranji spor kosovskih Albancev izkoristil za poziv Srbov k obrambi »svojega« teritorija, zato je spomladi leta 1998 kriza prerasla v oboroženi boj med policijskimi in vojaškimi silami Srbije in SR Jugoslavije ter OVK. Napadi gverilske organizacije Osvobodilne vojske Kosova, ki so jih vodili radikalno usmerjeni kosovski Albanci, so pripeljali do hudih protiukrepov srbskih obrambnih sil. V letu 1998 se je boj razširil po celotnem ozemlju Kosova, za seboj pa je do oktobra pustil okoli 300.000 albanskih

¹⁶ FARK si je v prvi vrsti prizadeval, da vlada v izgnanstvu ne bi bila marginalizirana. OVK je pozneje, 18. septembra 1998, v javnosti objavil sporočilo, v katerem je poveljnika FARK obtožil izdaje in izjavil, da bodo ti ljudje plačali za škodo, ki so jo povzročili kosovskemu narodu. Le tri dni pozneje, 21. septembra, pa so v Tirani ustrelili polkovnika Ahmeta Krasniqiija, Bukoshijevega ministra za obrambo. Zatem so enote FARK prenehale delovati pod svojim imenom in začele delovati pod imenom OVK. Njihova poveljniška struktura je zaradi sodelovanja z enotami OVK ostala nejasna, kljub temu pa so še vedno imeli svojega ministra za obrambo (Judah 2000).

beguncev¹⁷ (Conflict History: Kosovo 2009). Zaradi naraščajoče narave konflikta, njegovih humanitarnih posledic in nevarnosti, da bi se konflikt razširil tudi v druge države, pa je nad konfliktom postajala zaskrbljena tudi mednarodna skupnost. Miloševićev prezir do diplomatskih prizadevanj za mirno reševanje spora in destabilizacijska vloga vojaških sil kosovskih Albancev pa je predstavljala še dodatno skrb (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). S tematiko kosovskega vprašanja so se tako sedaj ukvarjale že številne vlade, politični, vojaški in znanstveni krogi ter novinarji (Conflict History: Kosovo 2009).

28. maja 1998 je Severnoatlantski svet izpostavil dva večja cilja: (1) da bodo pomagali doseči mirno rešitev krize v sodelovanju z mednarodno skupnostjo in (2) da bodo promovirali stabilnost in varnost v sosednjih državah, s poudarkom na Albaniji in nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji. 12. junija 1998 je Severnoatlantski svet na srečanju na nivoju obrambnih ministrstev zaprosil za postavitve možnih nadaljnjih meril, ki bi jih Nato utegnil sprejeti glede na razvijajočo se kosovsko krizo. To je vodilo do premisleka o večjem številu morebitnih vojaških možnosti (Conflict History: Kosovo 2009). Kontaktna skupina, ki se je 12. junija sestala v Londonu, pa je od beograjskega režima zahtevala dovoljenje za prihod njenih opazovalcev in humanitarnih delavcev na Kosovo. Milošević je sprva pristal na zahteve, vendar pa so od 30. junija 1998 dalje policijske in vojaške sile spet začele oblegati pomembnejše postojanke in prometnice med Kosovom in Albanijo ter tako preprečile razvoj OVK iz gverilskega gibanja v pravo vojsko (Pirjevec 2003, 477). Po napadu srbskih enot na rudnik v Trepči 17. julija 1998 je OVK zasedel Orahovac v zahodnem delu Kosova. To je bilo prvič, da je OVK prevzel popoln nadzor nad nekim mestom, vendar pa so si ga srbski miličniki s široko protiofenzivo spet podredili. Sredi julija so srbske sile poleg tega postavile zasedo v bližini enega od prehodov med Kosovom in Albanijo in pobile kar 110 ljudi. OVK pa je doživel še druge izgube, ki so kazale na šibkosti te organizacije – slabo komunikacijo med poveljujočimi, slabo izurjenost enot in pomanjkanje težkega orožja. Ti dogodki pa so zbudili tudi zahodne države in predvsem ZDA, kjer so izglasovali resolucijo, s katero so pozvali k zbiranju podatkov za obtožbo proti Miloševiću pred haaškim sodiščem zaradi vojnih zločinov (Pirjevec 2003, 479). Po podatkih Human Rights Watch (Pirjevec 2003, 482) naj bi v tem času izgubilo življenje 1.500 Albancev in 100 Srbov, porušenih naj bi bilo 45.000 hiš, požganih pa preko 500 vasi in zaselkov.

¹⁷ Po podatkih Nata naj bi v letu 1998 med konfliktom med srbskimi vojaškimi in policijskimi silami ter kosovskimi Albanci umrlo približno 1500 kosovskih Albancev, približno 400 tisoč pa naj bi jih pobegnilo od doma (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Ves čas albansko-srbskega bojevanja po 30. juniju pa je v zakulisju potekala diplomatska akcija, katere namen je bil vsaj začasno rešiti kosovsko tragedijo na podlagi dogovora med Rugovom in Miloševićem. Avtor ameriškega predloga Christopher Hill je 17. septembra 1998 v albanskem časopisu *Koha Ditore* objavil svoj načrt, ki je bil naslovljen na oba voditelja. Načrt je predvideval t. i. bistveno avtonomijo pokrajine, ki naj bi ostala pod suverenostjo Srbije, uresničitev dogovora pa naj bi nadzorovali mednarodni opazovalci. Ko bi prišlo do umiritve razmer, bi nato sprejemali odločitve glede končnega statusa Kosova. Rugova se je bil pripravljen pogajati, Srbija in Črna gora pa sta predlog zavrnili. Srbija je nato septembra zaostрила napad proti Albancem (Pirjevec 2003, 482). 23. septembra je zato VS OZN sprejel Resolucijo Varnostnega sveta OZN (UNSCR) 1199¹⁸, ki je obtoževala srbske policijske in vojaške sile, da so povzročile humanitarno katastrofo. Resolucija je med drugim izrazila tudi globoko skrb glede prekomerne uporabe sile s strani srbskih varnostnih sil in jugoslovanske vojske ter pozvala k ustavitvi ognja z obeh strani, udeleženih v konfliktu. Dogovorili so se tudi, da bo OVSE ustanovila Verifikacijsko misijo (Kosovo Verification Mission), ki naj bi opazovala in nadzirala izpolnjevanje zahtev na tleh, Nato pa naj bi ustanovil zračno nadzorno misijo. Ustanovitev dveh misij je potrdila še Resolucija VS OZN 1203¹⁹. Svojo pomoč so s sodelovanjem v nadzorni misiji ponudile tudi številne države nečlanice Nata, ki so bile vključene v Partnerstvo za mir (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). V podporo OVSE je zveza Nato ustanovila tudi vojaško skupino za posebne naloge, ki naj bi pomagala pri zasilni evakuaciji članov verifikacijske misije, če bi se konflikt obnovil in bi se znašli v kakršnikoli nevarnosti. Ta skupina je bila nastanjena v Makedoniji, pod poveljstvom Natovega vrhovnega poveljnika zavezniških sil za Evropo (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Že 26. septembra, tri dni po sprejetju Resolucije VS OZN št. 1199, so v Gornjem Obrinju, v okolici Drenice, srbske posebne policijske enote umorile 21 ljudi (med njimi tudi ženske in otroke), kar je prepričalo mednarodno skupnost v to, da je treba nekaj storiti, spodbudilo

¹⁸ UNSCR 1199 je bila sprejeta 23. septembra 1998. Resolucija 1199 je določila omejitve glede števila srbskih sil na Kosovu ter glede obsega njihovih operacij, potem ko je bil s srbsko vlado dosežen ločen sporazum. Poleg tega je določila, da bo OVSE vzpostavil verifikacijsko misijo na Kosovu, ki bo spremljala izpolnjevanje zahtev na kopnem, NATO pa bo oblikoval misijo opazovanja v zračnem prostoru (Slovenija in NATO 2001).

¹⁹ Resolucija VS OZN 1203 se je nanašala na resoluciji VS OZN 1160 in 1199, ki sta poudarjali pomen mirnega reševanja spora na Kosovu. Sprejeta je bila 24. oktobra 1998 (Resolution 1203, 1998).

Kontaktno skupino, da je podprla Hillov načrt²⁰, in okrepilo mednarodni pritisk ter vplivalo na Natovo odločitev glede letalskih napadov (Kosovo War Crimes Chronology).

13. oktobra 1998, po zaostritvi situacije, je Nato izdal pooblastila za zračni napad. Ta poteza je bila ustvarjena z namenom podpreti diplomatska prizadevanja, s katerimi bi prisilili Miloševića k umiku sil s Kosova, k sodelovanju in končanju nasilja, na ta način pa bi olajšali beguncem vrnitev v domove. V zadnjem trenutku, po diplomatskih iniciativah, vključno z obiskom generalnega sekretarja Solane²¹ ter odposlancev Holbrooka in Hilla²² v Beogradu, si je Milošević premislil in se odločil sodelovati. Zračni napadi so bili tako preklicani (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). Boj pa je bil na osnovi sporazuma, podpisanega 14. oktobra 1998, med predstavnikom mednarodne skupnosti, ameriškim ambasadorjem Richardom Holbrookom in predsednikom SR Jugoslavije Slobodanom Miloševićem končno prekinjen. Takrat je bila končno dosežena prekinitev ognja oziroma podpisano premirje (Conflict History: Kosovo 2009). Od 5. oktobra 1998 naprej je namreč Holbrook začel z diplomatsko akcijo, v sklopu katere je 8. oktobra Miloševiću predstavil šest točk, ki so povzemale Resolucijo VS OZN št. 1199, ki je Milošević ni upošteval. V teh točkah je Kontaktna skupina zahtevala (1) konec ofenzive, (2) umik srbskih čet, (3) svobodni dostop mednarodnih opazovalcev v pokrajino, (4) popolno sodelovanje s haaškim sodiščem za vojne zločine, (5) vrnitev beguncev domov in (6) začetek pogovorov za premostitev krize v skladu s Hillovim načrtom. Za tem je Milošević pristal na zahteve Holbrooka in podpisal premirje²³ (Pirjevec 2003, 485).

To sorazmerno kratko premirje se je kazalo zgolj kot kratka prekinitev vojne na Kosovu med silami Republike Srbije in OVK. Pomenilo pa je tudi kratko prekinitev etničnega čiščenja Albancev s Kosova (Minić 2000, 113). Novembra so začeli na Kosovo prihajati prvi opazovalci OVSE, a v manjšem številu, kot je bilo obljubljeno (Pirjevec 2003, 487). Prisotnost nadzornikov iz OVSE je sicer nekoliko umirila situacijo, vendar pa zgolj njihova prisotnost ni bila dovolj (Judah 2000). Premirje je tako eni kot tudi drugi strani služilo bolj

²⁰ Hillov načrt je predvideval za Kosovo začasno upravo, v kateri naj bi sodelovali Srbi, Albanci in mednarodna skupnost (Pirjevec 2003, 484).

²¹ Javier Solana je bil od leta 1995 do 1999 generalni sekretar zveze Nato. Od leta 1999 je generalni sekretar Evropske unije in stalni član Zahodnoevropske unije. Je tudi visoki predstavnik za skupno zunanjo in varnostno politiko Evropske unije (Nato 2002).

²² Christopher Robert Hill je ameriški diplomat, ki je med letoma 1998 in 1999 delal kot posebni odposlanec na Kosovu (U.S Department of State 2005).

²³ S tem sporazumom se je Milošević obvezal tudi, da bo zmanjšal število enot na Kosovu na toliko, kolikor jih je bilo pred začetkom spopadov (12.000 vojakov in 10.000 miličnikov), da bo v pokrajino dovolil vstop 2.000 opazovalcem OVSE, da bo daljinsko vodenim letalom Nata dovolil nadzor zračnega prostora nad pokrajino in da bo s Kosova odstranil svoje protiletalske postojanke (Pirjevec 2003, 486).

kot predah, ki sta ga obe strani izkoristili za priprave na obnovitev vojne (Minić 2000, 113). Situacija na Kosovu pa se je kljub premirju le še stopnjevala (Conflict History: Kosovo 2009).

Po umiku jugoslovanskih enot so se pristaši OVK začeli spet zbirati in povezovati ter pomešani med begunce, ki so se vračali v domove, zasedati že zapuščena območja. OVK je v tem času postajal tudi vedno bolj priljubljen med mladimi, zato so se mu v vedno večjem številu tudi pridruževali. Američani so na Kosovu poleg tega gojili stike z voditelji OVK ter med novembrom in decembrom organizirali štiri srečanja, na katerih so se dogovorili, da bodo v zameno za obljubo, da ne bodo razširili spopadov na Makedonijo, OVK dali na razpolago orožje in vaditelje, ki jih bodo zagotovile ameriške, hrvaške in nemške tajne službe (Pirjevec 2003, 488). Sredi decembra so se tako spopadi med srbskimi enotami in OVK spet zaostri. Spopadi v Prizrenu so zahtevali življenja 30 kosovskih Albancev (Timeline: Countdown to conflict 1999), konec meseca pa so se spopadi nadaljevali tudi v Podujevu na severu Kosova, kjer so srbski miličniki pobili od devet do dvanajst ljudi in 5.500 ljudi prisilili v beg (Pirjevec 2003, 489).

V začetku leta 1999 so se razmere tako poslabšale, da je bilo posredovanje mednarodne skupnosti več kot nujno. 15. junija je poleg tega prišlo tudi do pokola v Račku, v osrednjem delu Kosova. Izgovor za pokol je bila akcija OVK 8. januarja, ko so v zasedi, ki so jo postavili proti srbskim policijskim enotam, dva policista ubili in dva močno poškodovali, eden od ranjencev pa je pozneje umrl v bolnišnici. 10. januarja je OVK pripravil še eno zasedo, v kateri je bil ranjen eden od policistov, ki je dva dni pozneje prav tako umrl v bolnišnici. 15. januarja so nato srbske specialne enote, da bi se maščevale za tri žrtve, v Račku izvedle pokol. Po tridnevnem topniškem obstreljevanju so oboroženi zasedli vas, hodili od hiše do hiše in začeli streljati na ljudi. 23 ljudi so pregnali na cesto, jih začeli zasliševati v zvezi z oskrbovanjem gverilcev in jih na bližnjem griču, kamor so jih odvedli, ubili. Najmlajši med žrtvami je imel le 12 let, najstarejši 99, med žrtvami pa je bila tudi ena ženska. 20 ljudi so ubili še med racijo, tako je število žrtev naraslo na 45. Osebe so bile ubite večinoma s strelom v tilnik, nekateri so imeli poškodovane lobanje, drugi izkopane oči, eno žrtev pa so celo obesili (Pirjevec 2003, 490; Amnesty International 1999; Balkan Witness 1999).

Mednarodna skupnost je bila po tem dogodku pretresena, zato si je spet prizadevala najti primerno politično rešitev, ki bi rešila konflikt. Čas pokola je bil ravno pravi za Madeleine Albright, ki je dvomila o mirnem načinu reševanja spora z Miloševićem. 17. januarja je

sklicala sestanek s svojimi najožjimi sodelavci. Dogovorili so se, da bodo od Miloševića zahtevali, naj prizna Albancem samoupravo, od Albancev pa, naj preložijo svoje osamosvojitvene načrte na poznejši rok. V primeru Miloševićeve odklonitve predloga bi pozvali evropske zaveznike, naj podprejo letalski poseg Nata, če bi odklonili Albanci, pa bi jim odvzeli vojaško pomoč. Ko je svoj načrt predstavila evropskim zaveznikom, so ga ti sprejeli (Pirjevec 2003, 492).

Kljub temu pa je Kontaktna skupina nadaljevala z iskanjem rešitve spora po mirni in diplomatski poti. Šest držav, ki so delovale v Kontaktni skupini (ZDA, Velika Britanija, Francija, Nemčija, Italija in Rusija), ustanovljeni leta 1992 na londonski konferenci, se je 29. januarja 1999 vnovič sestalo. OVK je bil obtožen ugrabljanja in pobijanja srbskih civilistov, medtem ko so bili Srbi obtoženi grozovitih masakrov, med katerimi je bil najbolj izpostavljen masaker v Račku 15. januarja 1999. Dogovorili so se, da bodo obe sprti strani pozvali k takojšnjim pogajanjem ob posredovanju mednarodne skupnosti. Nato je podprl in podkrepil trud Kontaktne skupine ter 30. januarja pristal na uporabo zračnih sil, če bo ta potrebna, ter o tem obvestil obe strani v konfliktu (Judah 2000).

Usklajene pobude mednarodne skupnosti in diskretne grožnje OVK-ju ter pobude, naj na pogajanja pošljejo vse svoje predstavnike, so dosegle vrhunec v začetnih pogajanjih v Rambouilletu med 6. in 23. februarjem ter v Parizu med 15. in 18. marcem. 16-članska delegacija Kosova je vključevala Rugova in Bukoshija, pravzaprav pa jo je vodil Hashim Thaci, ki je bil takrat vodja političnega direktorata (v nasprotju z vojaškim) OVK, 13-članska srbska delegacija pa ni vključevala Miloševića, ki se je bal, da ga ne bi dosegel zaporni nalog haaškega sodišča (Judah 2000), temveč je vključevala le drugo- in tretjerazredne srbske politike (Pirjevec 2003, 495).

Sporazum iz Rambouilleta je predvideval avtonomijo Kosova pod nadzorom sil KFOR in zveze Nato ter razorožitev in odpoklic srbske vojske z ozemlja Kosova (razen na nekaterih mejnih prehodih). Osnutek sporazuma je predvidel tudi ponovno mednarodno srečanje po treh letih, da bi se določilo mehanizem za dokončno rešitev kosovskega vprašanja »na podlagi volje ljudstva, mnenja ustreznih organov in prizadevanj vsake od pogodbenic v zvezi z izvajanjem tega sporazuma« v Helsinkih. Če bi bil sporazum podpisan, bi to za kosovske Albance pomenilo, da bi po treh letih lahko razpisali referendum o neodvisnosti (Conflict History: Kosovo 2003). Poleg tega pa je sporazum predvideval tudi imuniteto Natovih sil in neomejen dostop zanje na celotno jugoslovansko ozemlje, vključno z zračnim prostorom in

teritorialnimi vodami, Nato pa naj bi imel tudi pravico uporabljati vse železnice, letališča in ceste ter pristanišča jugoslovanske federacije, brez plačila pristojbin (Pirjevec 2003, 497).

V Rambouilletu Thaci ni vedel, kaj naj stori. Dogovor, ki naj bi ga podpisal, je predstavljal le začasno rešitev za naslednja tri leta, poleg tega, da ni vključeval obljube o referendumu za neodvisnost ob koncu obdobja, pa te možnosti ni niti izključeval (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). Zaradi negotovosti ni podpisala ne srbska ne kosovska stran, vendar pa so kosovski Albanci obljubili, da bodo sporazum podpisali, a šele potem, ko ga bodo predstavili ljudstvu (Pirjevec 2003, 500). Ob vrnitvi Thacija in njegove delegacije domov se je izkazalo, da je albansko prebivalstvo le naklonjeno sporazumu, zato je ob koncu drugega kroga pogajanj Thaci le podpisal sporazum (Judah 2000). Milošević pa na drugi strani tega ni storil (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Takoj po Thacijevem podpisu sporazuma so srbske vojaške in specialne policijske sile okrepile intenzivnost operacij proti Albancem na Kosovu, na ozemlje Kosova poslale nove enote, opremljene z modernimi tanki, ter s tem prekršile oktobrski dogovor. Deset tisoče ljudi je zaradi te ofenzive in straha začelo zapuščati svoje domove (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). 20. marca je bila iz regije umaknjena tudi Verifikacijska misija OVSE (1.380 opazovalcev), saj je bilo njeno delo zaradi narave delovanja srbske vojske popolnoma blokirano.

Ko so opazovalci zapustili ozemlje, je Beograd pospešil napade na postojanke OVK in civilno prebivalstvo. V prvih štirih dneh ofenzive so iz Kosovske Mitrovice, Prizrena, Djakovice in Peći izgnali 20.000 ljudi, požgali številna naselja in mestne četrti ter tako uničili skoraj 80 odstotkov domov (Pirjevec 2003, 505). Kako močan je bil pritisk Srbov na Albance, pričajo tudi podatki Nata. Po njihovih poročanjih naj bi bilo namreč samo poleti 1998 s svojih domov izgnanih 250 tisoč kosovskih Albancev, med marcem 1998 in marcem 1999 pa ubitih približno 2000 ljudi. Do začetka aprila 1999 je tako po ocenah Visokega komisariata OZN za begunce etnično čiščenje kosovskih Albancev povzročilo 226.000 beguncev v Albaniji, 125.000 v Makedoniji in 33.000 v Črni gori (Conflict History: Kosovo 2009). Mednarodna skupnost podatkov o številu beguncev ni mogla spregledati.

Da je imel Nato v odnosu do kosovskega vprašanja povsem jasne cilje, pa je bilo razvidno tudi na izrednem ministrskem srečanju Severnoatlantskega sveta na sedežu Nata v Bruslju 12. aprila 1999, na katerem so bili ti cilji jasno predstavljeni in še enkrat potrjeni na zasedanju

Severnoatlantskega sveta v Washingtonu 23. aprila 1999. Ti cilji so bili: (1) zaustaviti vse vojaške akcije in takojšnje prenehanje nasilja in represije, (2) z ozemlja Kosova umakniti vojaške, policijske in paravojaške sile, (3) zagotoviti prisotnost mednarodne vojske, (4) poskrbeti za brezpogojno in varno vrnitev beguncev in izseljencev ter humanitarnim organizacijam zagotoviti dostop do njih in (5) vzpostaviti politično ogrodje dogovora o Kosovu na podlagi sporazuma v Rambouilletu ter v skladu z mednarodnim pravom in ustanovno listino ZN. V času konflikta je bila po mnenju Nata uresničitev zgoraj naštetih ciljev, skupaj z ukrepi za zagotovitev njihovega popolnega izvajanja, pogoj za prekinitev in končanje nasilja ter trpljenja ljudi na Kosovu (Conflict History: Kosovo 2009).

Ambasador Združenih držav Holbrooke je nato odletel v Beograd in še zadnjič poskusil prepričati Miloševića, da konča napade na kosovske Albance ter mu v primeru nesodelovanja v imenu Nata zagrozil z neizbežnim zračnim napadom Natovih sil. Milošević je zavrnil sodelovanje, zato je bil 23. marca izdan ukaz za zračni napad (Operacija združenih sil). Vojaška akcija naj bi se razvijala v treh fazah: Nato naj bi uničil srbske radarje in protiletalske sisteme ter si tako zagotovil zračno premoč, južno od 44. poldnevnik (Beograd naj bi bil tako izključen) naj bi napadli vojaške objekte in prometnice ter tako prekinili preskrbo, v tretji fazi pa naj bi po celi državi, vključno z Beogradom, začeli uničevati infrastrukturo (telekomunikacije, mostovi, rafinerije, električne centrale), s čimer naj bi onеспособili srbsko vojsko (Pirjevec 2003, 509).

Ob začetku bombardiranja je bil Nato prepričan, da se bo Srbija ustrašila njegove vojaške in tehnološke premoči, a ni bilo tako. Od 24. marca, ko je Nato začel z bombardiranjem SR Jugoslavije, se je spopad namreč še bolj razplamtel in prerasel v brutalen obračun med vojaškimi in policijskimi enotami Jugoslavije na eni strani ter OVK in civilnim albanskim prebivalstvom na drugi. Že naslednjega dne, 25. marca, je namreč OVK izkoristil Natov napad za ofenzivo proti jugoslovanski vojski, vendar je Milošević kmalu odgovoril s še večjo agresijo (Pirjevec 2003, 517). Začel je z intenzivnim etničnim čiščenjem Albancev na Kosovu, kar je sprožilo beg tako albanskega kakor tudi srbskega prebivalstva v strahu pred posledicami vojnega pustošenja, ki je doseglo nivo humanitarne katastrofe, enake ali celo večje od tiste iz vojn v Bosni in na Hrvaškem (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). Tudi splošna mobilizacija OVK in poziv vsem moškim, starim od 18 do 50 let, naj sodelujejo v vojni, ni mogla preprečiti bežanja ljudi čez mejo. Podatki pričajo o tem, da naj bi 28. aprila vsako uro samo kosovsko-albansko mejo prečkalo 4.000 ljudi (Pirjevec 2003,

517). Do konca maja 1999 naj bi tako v Makedonijo prispelo že 230.000 beguncev – kosovskih Albancev, v Albanijo 430.000, v Črno goro 64.000, v Bosno 21.500, več kot 61.000 pa naj bi jih bilo evakuiranih v druge države. Znotraj Kosova je poleg tega brez domov ostalo 580.000 ljudi. Po ocenah Nata naj bi bilo do konca maja 1999 izgnanih 90 odstotkov populacije Kosova (1,5 milijona ljudi), 225.000 ljudi pa je bilo pogrešanih in vsaj 5.000 usmrčenih (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999). Zaradi strahu pred maščevanjem Albancev pa je v sredini leta 1999 s Kosova pobegnilo tudi več deset tisoč Srbov (Conflict History: Kosovo 2009).

V prvih tednih bombardiranja zveze Nato je močna srbska ofenziva skoraj uničila OVK. Ne glede na to pa se je situacija kmalu stabilizirala – ne zaradi lastne moči OVK, temveč zaradi izčrpavajočih učinkov Natovih napadov na srbsko vojsko. V osrednjem delu Kosova so skupine mož OVK preplavile pokrajino, jo v večjih koncentracijah branile ter ponekod ozemlje zapolnile z begunci. Ob albanski meji je imel OVK celo oporišče, vendar pa so zračni napadi Nato oporišče odcepili od notranjega dela, onemogočili prehod po koridorju, kar je pomenilo prekinitev oskrbe enot v notranjosti (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Po enajstih tednih (79 dneh) vojne je Milošević, tedaj že obtoženec Mednarodnega sodišča za vojne zločine na območju bivše Jugoslavije, sprejel Natove politične zahteve (Haas 1999, 164). 9. junija sta nato Nato in ZR Jugoslavija v Kumanovu v Makedoniji podpisala vojaško-tehnični sporazum, ki je pomenil umik srbskih vojaških enot s Kosova in s tem tudi srbsko kapitulacijo. Neposredno s tem in sprejetjem Resolucije VS OZN št. 1244²⁴ pa je bil vzpostavljen tudi temelj za oblikovanje mednarodne vojaške in civilne misije na Kosovu (Subotič 2004, 163).

VS OZN je resolucijo št. 1244, ki je pozdravljala sprejem načel o politični rešitvi kosovskega vprašanja s strani Federativne republike Jugoslavije, vključno s takojšnjim prenehanjem nasilja in hitrim umikom njenih vojaških, policijskih in paravojaških sil, izdal 10. junija. Resolucija, ki je bila sprejeta s 14 glasovi za in nobenim proti ter z enim vzdržanim glasom (Kitajska), je napovedala odločitev Varnostnega sveta o napotitvi mednarodnih civilnih in varnostnih enot na Kosovo, pod okriljem Združenih narodov. Pooblastili so misijo OZN,

²⁴ Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov 1244 (RVSN 1244) se je zavzemala za rešitev begunjskega vprašanja, obsojala pa je tudi izvajanje nasilja nad kosovskimi Albanci in izvajanje terorizma katerekoli od strani. Poleg tega je zahtevala demilitarizacijo OVK, umik srbskih enot ter predvidevala namestitvev civilne in varnostne prisotnosti ZN (UNSCR 1244).

imenovano UNMIK, da vodi Kosovo, Natove sile pa so dobile dovoljenje za vstop v pokrajino (Pirjevec 2003, 543).

V skladu s 7. poglavjem Ustanovne listine OZN je Varnostni svet odločil, da bo politična rešitev krize temeljila na splošnih načelih, sprejetih 6. maja s strani zunanjih ministrstev sedmih najbolj razvitih držav in Ruske federacije²⁵ in načelih iz dokumenta, ki sta ga finski predsednik in posebni predstavnik Ruske federacije predstavila v Beogradu in je bil s strani vlade Federativne republike Jugoslavije sprejet 3. junija. Oba dokumenta sta bila kot aneksa priključena k Resoluciji VS OZN št. 1244. Načela so med drugim vključevala takojšnjo zaustavitev nasilja in represije na Kosovu, umik vojaških, policijskih in paravojaških sil Federativne republike Jugoslavije s Kosova, namestitev učinkovite mednarodne in varnostne prisotnosti na Kosovu, z znatno udeležbo Nata v varnostni prisotnosti ter enotnem sistemu poveljevanja in nadzora, oblikovanje začasne uprave, zagotovitev varne in svobodne vrnitve vseh beguncev, oblikovanje političnega procesa, ki bo predvideval samoupravo Kosova ter demilitarizacijo OVK in celovit pristop h gospodarskemu razvoju kriznega dela regije (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Varnostni svet je pooblastil države članice in ustrezne mednarodne organizacije, da vzpostavijo mednarodno varnostno prisotnost ter določil, da bodo njihove naloge vključevale preprečevanje ponovne sovražnosti, demilitarizacijo OVK in vzpostavitev varnega okolja za vrnitev beguncev in okolja, v katerem bi mednarodna prisotnost lahko delovala. Pooblastilo pa je predvidevalo tudi namestitev mednarodne civilne prisotnosti (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Po sprejetju Resolucije VS OZN št. 1244 je general Jackson izvedel takojšnje priprave za hitro namestitev varnostnih sil.²⁶ Natova operacija Joint Guardian se je začela 10. julija 1999, njen namen pa je bil utrditi varnost na Kosovu, zagotoviti uveljavljanje Resolucije VS OZN št. 1244 in nadzorovati uresničevanje vojaško-tehničnega sporazuma (Šteiner in Geder v Šteiner 2009, 201).

Prve enote varnostnih sil so na Kosovo prispele 12. junija. Kot je predvideval vojaško-tehnični sporazum, je bila namestitev varnostnih sil KFOR usklajena z odhodom srbskih varnostnih sil s Kosova. Do 20. junija je bil tako umik srbskih enot zaključen, KFOR, ki je

²⁵ Skupina G8

²⁶ Natova operacija kriznega odzivanja »Joint Guardian«

štel približno 50 tisoč mož, pa je bil na Kosovu že popolnoma uveljavljen. Prav tako 20. junija, po potrditvi vrhovnega poveljnika zavezniških sil za Evropo²⁷, da bodo srbske varnostne sile zapustile Kosovo, je generalni sekretar Nata sporočil, da je v skladu z vojaško-tehničnim sporazumom dokončno zaključil tudi z zračnim napadom (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

Natove sile so si prizadevale predvsem za humanitarno delovanje, s katerim bi omogočile in olajšale vrnitev več sto tisoč beguncev, ki so bili prisiljeni zapustiti Kosovo med srbskim etničnim čiščenjem. V nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji so Natove enote zgradile begunska taborišča, sprejemne centre za begunce in postaje s hrano in v humanitarne namene pripeljale več sto ton humanitarne pomoči ljudem v stiski. V Albaniji je Nato namestil sile, ki so zagotavljale podobno obliko pomoči, s koordiniranjem poletov s humanitarno pomočjo in dopolnjevanjem teh letov z uporabo letal držav članic pa je Nato pomagal tudi UNHCR. Evroatlantski center za usklajevanje pomoči ob nesrečah²⁸ je prav tako igral pomembno vlogo pri koordiniranju in podpiranju reševalnih operacij UNHCR.

Že od začetka krize je bila v posebnem interesu članic Nata in mednarodne skupnosti skrb za kosovske Albance, ki so ostali na Kosovu in katerih trpljenje se je začelo z odhodom beguncev iz pokrajine. Vse navedbe so nakazovale na organiziran pregon, ki je vključeval množične poboje, izkoriščanje ljudi za živi ščit, posilstva, množične izgone, zažiganje in ropanje domov in vasi, uničevanje pridelkov in živine, zatiranje identitete, izvora in lastnine z zaplenbo dokumentov, lakoto, stradanje in izčrpavanje ljudi ter druge kršitve človekovih pravic in mednarodnih pravil civiliziranega vedenja (NATO's role in relation to the conflict of Kosovo 1999).

8.2 Povojno delovanje OVK

Potem ko so 12. junija v pokrajino prispele sile KFOR pod vodstvom Nata, so srbske sile zapustile Kosovo. Srbske administrativne strukture so kmalu doživele kolaps, kljub temu pa so se ohranile v predelih, kjer je prevladovalo srbsko prebivalstvo. OVK je sedaj želel zapolniti vakuum in v izpraznjenih vaseh in mestih

²⁷ SACEUR (Supreme Allied Commander Europe) = vrhovni poveljnik zavezniških sil za Evropo.

²⁸ Leta 1998 je bil pri zvezi NATO ustanovljen Evroatlantski center za usklajevanje pomoči ob nesrečah (Euroatlantic Disaster Response Coordination Centre – EADRCC). Njegova glavna naloga je zbiranje in izmenjava informacij o nesrečah na območju Evroatlantskega partnerskega sveta in usklajevanje pomoči prizadetim državam. Pomembno vlogo pa ima EADRCC tudi pri pripravi in izvedbi mednarodnih vaj zaščite in reševanja. (Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje 2009).

postavljala svoje ljudi na oblast. Poleg tega so ustanovili začasno vlado, ki jo je vodil Hashim Thaci in v kateri so dominirali možje iz OVK in LPK. Istočasno je več deset tisoč Srbov in drugih pobegnilo, saj so se bali maščevanja vračajočih se 850.000 kosovskoalbanskih beguncev in OVK. Mnogi možje iz OVK, vključno z nekaterimi poveljniki, so se dejansko vključili v maščevalne napade proti kosovskim Srbom. Nekateri poveljniki so o svoji netolerantni politiki govorili zelo odkrito, kar je pomenilo, da ne bodo pustili nobenemu Srbu, da bi ostal na njihovem ozemlju (Judah 2000).

UNMIK se je ob sobivanju z OVK in začasno vlado, ki jo je oblikoval OVK, znašel v nelagodnem položaju. Do konca leta 1999 pa je UNMIK in KFOR uspelo doseči razpustitev začasne vlade in 20. septembra 1999 še razpustitev OVK. Kljub temu da OVK ni bil podpisnica mirovnega sporazuma med Jugoslavijo in Natom, je pod pritiskom mednarodne skupnosti namreč morala obljubiti, da bo poskrbela za lastno reorganizacijo in demilitarizacijo (Nato 1999). Rezultat kompromisnega dogovora je bil, da se je večina vodstva OVK premestila v Kosovski zaščitni korpus (KZK), nekakšno kosovsko Civilno zaščito, v kateri naj bi se za stalno zaposlilo približno tri tisoč nekdanjih borcev in dva tisoč članov rezervne sestave. KZK je vodil Agim Ceku, na položaj poveljnika pa ga je septembra 1999 postavil Bernard Kouchner, posebni odposlanec generalnega sekretarja ZN (Vaknin 2004, 84). Čeprav naj bi bila KZK neoborožena, skrbela za pomoč ob potresih in neurjih ter počela stvari, ki so v domeni civilne zaščite, so njeni člani vanjo vnesli ogromne količine orožja,²⁹ večina kosovskih Albancev pa jo je smatrala za jedro bodoče vojske (Judah 2000). Pri ustanovitvi in oskrbovanju manjših gverilskih skupin pa je sodelovala tudi KZK, in sicer ob vzhodni meji, v srbskih predelih, ki so jih poselili kosovski Albanci (KLA, Kosovo Liberation Army 2006).

Na civilni strani je UNMIK, ki ga je vodil francoski humanitarni aktivist Bernard Kouchner, zagotovil formalno razpustitev začasne vlade na Kosovu ter pridobil soglasje Thacija ter drugih vodilnih, da sodelujejo v skupni upravi z OZN (Judah 2000). Pravzaprav je šlo za nekakšno vladanje mednarodne skupnosti na ozemlju Kosova, te vzvode pa so Kosovarji pod

²⁹ To, da so imeli ogromne količine orožja znotraj Kosova in celo v Albaniji, je bila nekakšna »odprta skrivnost«. KFOR je o najdbah velikih količin orožja poročal vsak teden, kar je do poletja 2000 pripeljalo do trenj med KFOR in kosovskimi Albanci.

mentorstvom OZN počasi vse bolj prevzemali v svoje roke (Søbjerg 2006, 68). UNMIK je poleg tega s tesnim sodelovanjem s kosovskim prebivalstvom in voditelji začel pomagati pri vzpostavitvi zdravstvenega sistema, izobraževanja, finančnega sistema, komunikacij in prava. Vzporedne strukture so se komaj prebijale, a so kljub dogovoru še vedno ostajale (Judah 2000). Thaci je nato skupaj z drugimi oblikoval politično stranko, ki naj bi bila naslednica OVK, Demokratsko stranko Kosova (PDK), čeprav so pred njo obstajale že druge, kot na primer Zveza za prihodnost Kosova, AAK, ki se je prav tako oblikovala na podlagi starega gverilskega gibanja in jo je vodil Ramush Haradinaj (Judah 2000).

Zaradi pomanjkanja institucij javnega reda in miru so številni nekdanji poveljniki OVK izkoriščali svoja pooblastila in vpliv za zaseganje posesti in podjetij, kar je pripeljalo do znatnega zmanjšanja priljubljenosti OVK, pa tudi vse večje povezanosti nekdanjih članov OVK z organiziranim kriminalom. Po vojni pa je naraščalo tudi število umorov nekdanjih poveljnikov OVK, za katere se je predvidevalo, da so bili povezani s prizadevanjem za nadzor nad vojnim plenom. Zaradi »klanske« družbe Kosova pa je bilo praktično nemogoče razvozlati in ločiti politične, poslovne in kriminalne zadeve. Eden od rezultatov tega je bil tudi ta, da so bili v Prištini mnogi užaljeni zaradi prevlade nove politične elite, ki je izhajala iz podeželskega zaledja Drenice (Judah 2000).

Povezanost s kriminalom pa ni tista, ki je spodkopala sloves tistih, ki so nosili povojni plašč OVK. Medtem ko je organizacija prenehala obstajati, je njena skrivna veja namreč nadaljevala svoje operacije in ustrahovanja, med drugim tudi politikov Rugovove LDK. Ironično je, da so mnenjske raziskave, čeprav je politika nenasilnega odpora Rugova propadla, konstantno kazale, da bi on in njegova LDK v povojnem obdobju premagali Thacija in njegovo stranko (Judah 2000).

Medtem ko so povezave med OVK, kriminalom in ustrahovanjem škodovalle ugledu KZK in povojnih politikov OVK na domačih tleh, je bil pregon preostalih Srbov in drugih, med drugim tudi etničnih Turkov, tisti, ki je imel katastrofalen vpliv na mednarodno naklonjenost kosovskim Albancem. Veliko nekdanjih članov OVK se je po mirovnem sporazumu in demilitarizaciji namreč vključilo v vojaške skupine pokrajin Preševo, Bujanovac in Medveđe (KLA, Kosovo Liberation Army 2006). In čeprav je bilo težko natančno določiti, ali so OVK in njegovi nasledniki dejansko bili tisti, ki so sodelovali pri uboju stotine Srbov in drugih v povojnem Kosovu, požigih srbskih hiš in v napadih na srbske pravoslavne cerkve, je bilo jasno, da kljub pozivom h koncu nasilja s strani mednarodne skupnosti, Thacija in drugih

akterjev, da politiki, ki so izhajali iz nekdanje OVK, ne nameravajo ukrepati. Eden od razlogov za to je bil, da so se Thaci in njegovi pajdaši bali za svoje položaje, saj bi jih, če bi se zavzeli za nenasilje in zaustavitev pregonov, njihovi nasprotniki politično izpodrinili. Še eden od razlogov, zakaj vodilni člani OVK niso ukrepali in pozvali k prekinitvi nasilja, je ta, da so menili, da je za dolgoročno korist kosovskih Albancev kratkotrajna sramota mednarodne skupnosti breme, ki ga bo ta morala nositi. Vsak Srb, ki je zapustil Kosovo, je namreč oslabil srbsko zahtevo po obnovitvi njene pravice do province (Judah 2000).

9 KOSOVO PO LETU 2000

10. junija je Kosovo, kot sem že zgoraj omenila, s sprejetjem Resolucije VS OZN št. 1244, ki jo je predložil VS OZN, prešlo pod vodstvo UNMIK-a in KFOR-ja. Zadeve je pod svoje okrilje najprej prevzel UNHCR, ki je imel nalogo poskrbeti za begunce, jim nuditi humanitarno pomoč, postaviti begunske tabore in beguncem dostavljati prehrano. Posebno skrb pa je v tem obdobju mednarodna skupnost namenila tudi kosovskim Albancem, ki so ostali v pokrajini, saj so obstajala številna pričanja beguncev, da so ti izpostavljeni umorom, nasilju, posilstvom, požiganju domov in vasi ter drugim zlorabam človekovih pravic in mednarodnih norm civilnega vedenja (NATO's role in relation to the conflict in Kosovo 1999).

Januarja 2000 je bila na Kosovu vzpostavljena začasna skupna uprava, oktobra istega leta pa so bile v 30 kosovskih občinah izvedene volitve, s katerimi so del avtoritete prenesli na občine. Maja 2001 je nato posebni predstavnik sekretariata ZN napovedal ustavni okvir za začasno samovlado (PISG) (Kosovo: 5 let kasneje 2005). Ta je omogočal parlamentarne volitve, izvolitev predsednika in sestavo začasne vlade za samoupravo. S tem so razmejili pooblastila, ki so bila rezervirana za UNMIK od tistih, ki so jih lahko prenesli na PISG (Conflict history: Kosovo 2009). 17. novembra 2001 so tako na Kosovu izvedli parlamentarne volitve, ki so predstavljale še korak naprej pri uresničevanju Resolucije VS OZN št. 1244 (Subotić 2004, 163). Zmagal je Ibrahim Rugova in njegova stranka Demokratske lige Kosova (LDK) (Kosovo: 5 let kasneje 2005).

Marca leta 2002 je bila nato na Kosovu oblikovana vlada. Kosovski parlament je izvolil za predsednika Ibrahima Rugova, premier pa je postal Bejran Rexhepi (Kosovo: 5 let kasneje 2005). Poveljnik UNMIK Michael Steiner je zatem, tri leta po Rambouilletu, ustvaril politiko »standardov za Kosovo«, kot odgovor na zahteve kosovskih Albancev po mednarodnem priznanju neodvisnosti.

Leta 2003 je Kontaktna skupina po letih mirovanja spet oživela. V novembru naj bi začela uresničevati »standarde za Kosovo«, ki so vsebovali številne cilje, ki jih je bilo treba doseči.³⁰ Dogovorili so se tudi, da bodo v letu 2005 začeli pregledovati status Kosova, če bo delovanje ustanovljene začasne vlade uspešno (Conflict history: Kosovo 2009).

Marca leta 2004 je albanska negotovost pripeljala do dvodnevne napada na srbske skupnosti in UNMIK (Conflict history: Kosovo 2009); v spopadih je bilo ubitih 19 ljudi (Kosovo: 5 let kasneje 2005). Napad na kosovskega Srba in utopitev treh albanskih otrok sta namreč povzročila vnovično nasilje, v tem obdobju pa je prišlo tudi do prvih oboroženih napadov na sile KFOR in UNMIK, v glavnem s strani kosovskih Albancev, ki so napadali srbske šole, stanovanja in sakralne objekte (King in Mason 2006, 189). Tveganje zaradi ponovnih nasilnih akcij in pojem »zaslužene neodvisnosti« so pripeljali doseganje statusa v zapleteno situacijo (Conflict history: Kosovo 2009).

Julija 2004 je posebni odposlanec OZN Kai Eide priporočil prenos več pristojnosti na začasne institucije samouprave in začetek pogajanj o prihodnjem statusu Kosova v OZN. Novi šef UNMIK Sören Jessen - Petersen je proces pridobivanja statusa Kosova postavil na prvo mesto. Kontaktna skupina je Kosovo pomirila z oznanilom, da se Kosovo ne sme vrniti pod srbsko oblast v stanje, kakršno je bilo pred marcem 1999. Novembra je UNMIK tako dovolil začasni vladi, da prevzame nadzor še nad tremi ministrstvi (Conflict history: Kosovo 2009). Aprila 2005 je nato Kontaktna skupina pri ustvarjanju resolucije glede statusa Kosova izključila možnost delitve Kosova ali priključitev Kosova katerikoli drugi državi, tudi Albaniji.

³⁰ Glede na dogovorjene standarde naj bi Kosovo poskrbelo za razvoj demokratičnih institucij, ki naj bi bile nepristranske, delovale transparentno, odgovorno in skladno z Resolucijo VS OZN št. 1244, implementacijo vladavine prava (policija, kazenski in pravosodni sistem naj bi delovali nepristransko, enakopravno, pravično in v skladu z evropskimi standardi), omogočili naj bi svobodo gibanja vseh ljudi (ne glede na etnično pripadnost, jezik ali kulturo; vsi jeziki naj bi postali enakopravni) in poskrbeti za pravice manjšin in varno vrnitev beguncev v domove. Uredili naj bi tudi ekonomsko plat pokrajine (finančno, tržno, gospodarsko), lastninske pravice, poskrbeli za dialog znotraj pokrajine in z Beogradom ter poskrbeli, da bo KZK deloval v skladu z ustavnim okvirjem, kot civilna organizacija za delovanje v nujnih primerih in ob naravnih katastrofah (Plan za primenu standarda za Kosovo 2004).

»Izvajanje standardov« s strani začasne vlade je bilo kljub dogodkom v letu 2004 ocenjeno kot dovolj uspešno, zato so se pogajanja o nadaljnjem statusu Kosova nadaljevala. Odposlanec OZN Kai Eide je oktobra poročal, da uveljavljanje pravne države ni bilo dovolj ukoreninjeno, da niso bili ustanovljeni temelji za ustanovitev večetnične družbe ter da je Srbija spodkopala implementacijo standardov s tem, ko je prišlo do delnega bojkota začasnih institucij. Predlagal je, naj občine, v katerih prevladuje srbsko prebivalstvo, dobijo dodatna pooblastila in povezave z Beogradom (Conflict history: Kosovo 2009).

Oktobra je generalni sekretar ZN za novega voditelja pogajanj in procesa imenoval nekdanjega finskega predsednika Marttija Ahtisaarija. Novembra je Varnostni svet odobril »vodilna načela« Kontaktne skupine, ki je bila mnenja, da se postopka tedaj, ko se je enkrat že začel, ne da zaustaviti, da ga je treba pripeljati do konca in da mora končno odločbo potrditi VS OZN. V vsebini poročila Kontaktne skupine, katere namen je bila neke vrste »poravnava med sprtima stranema«, je bilo zapisanih deset načel:

1. Poravnava mora biti v skladu z mednarodnimi pravnimi standardi in prispevati k regionalni varnosti.
2. Biti mora v skladu z evropskimi standardi in v pomoč Kosovu in regiji ter v sodelovanju z EU in Nato.
3. Zagotavljati mora trajno sožitje vseh etničnih pripadnosti.
4. Za vse skupnosti morajo biti zagotovljeni ustrezni mehanizmi, ki bodo omogočali sodelovanje v centralni in lokalnih oblasteh, z izvajanjem decentralizacije pa naj bi olajšali sobivanje in pravičnost.
5. Vključevala bo posebne ukrepe za zaščito srbskih verskih objektov.
6. Okrepila naj bi se regionalna varnost, ki bo preprečila delitev ali priključitev Kosova katerikoli drugi državi.
7. Zagotoviti je treba varnost na Kosovu, Kosovo namreč ne sme predstavljati nevarnosti ali grožnje za sosednje države.
8. Okrepila naj bi se sposobnost Kosova za uveljavljanje pravne države, boj proti terorizmu in organiziranemu kriminalu, zagotovila pa naj bi se tudi večnacionalnost v sestavi policije in sodstva.
9. Na Kosovu je treba zagotoviti trajnostni gospodarski in politični razvoj ter učinkovito sodelovanje z mednarodnimi organizacijami in mednarodnimi finančnimi institucijami.

10. Določiti in zagotoviti je treba mednarodno civilno in vojaško prisotnost, ki bo nekaj časa nadzorovala izvajanje dogovora o statusu, zagotovila varnost in zaščitila manjšine ter podpirala in spremljala nadaljnji proces doseganja in uveljavljanja standardov na Kosovu (Conflict history: Kosovo 2009).

Novembra je Evropska komisija ločeno proučila letna poročila o napredku Srbije, Črne gore in Kosova, s čimer je naznanila, da k vsakemu delu pristopajo ločeno. Decembra se je odločila, da vključi standarde OZN v evropsko partnerstvo s Kosovom. Svet EU in komisija sta začeli načrtovati prisotnost misije na Kosovu in določili, da mora biti dogovor o statusu Kosova v pristojnosti kosovske oblasti. UNMIK je decembra nato ustvaril temelje prihodnje začasne vlade z notranjim in pravosodnim ministrstvom (Conflict history: Kosovo 2009).

Januarja 2006 je Kontaktna skupina izpopolnila svoje skupno stališče, ki je po novem določalo, da bi si bilo treba na vse mogoče načine prizadevati, da se doseže sporazumna rešitev v letu 2006, ki mora biti sprejemljiva za vse prebivalce Kosova. Poudarili so pomembnost decentralizacije, ki naj bi v prihodnje zagotovila obstoj skupnosti manjšin in bila spodbuda za vrnitev razseljenih oseb, ki bi lahko živeli kjerkoli na Kosovu (razseljenih naj bi namreč bilo več deset tisoč Srbov). Ministri so poudarili, da mora biti pri ustvarjanju statusa Kosova upoštevana specifična kosovskega vprašanja, ki je posledica dezintegracijske politike Jugoslavije in preteklih konfliktov, etničnega čiščenja in dogodkov v letu 1999 ter podaljšane mednarodne administracije pod Resolucijo VS OZN št. 1244. Ministri Kontaktne skupine pa so opozorili tudi Beograd, da so pretekle uničujoče politike in odločitve temelj trenutnih težav. Avgusta so zato Ahtisaarija napadli srbski uradniki in mediji ter ga obtožili, da je on vplival na stališče Kontaktne skupine. Razložil jim je, da se morajo srbski voditelji sprijazniti z zapuščino Miloševića, ki je žal ni mogoče spregledati in jo je treba upoštevati pri določanju statusa Kosova. Dejanje je poudarilo nepripravljenost Srbije, da bi priznala in se opravičila za grozodejstva, storjena nad večinskim kosovko-albanskim prebivalstvom (Conflict history: Kosovo 2009).

Svet EU je predstavil svoje načrte za prisotnost misij na Kosovu po sprejemu statusa. Ustanovili so skupine za načrtovanje pravne države na Kosovu (misija EVOP) in mednarodni civilni urad (ICO) oziroma EUSR, Urad posebnih predstavnikov EU. Tudi Nato se je odločil za sodelovanje, in sicer z ustanovitvijo manjših, lažje opremljenih kosovskih varnostnih sil ter svoj predlog vključil v Ahtisaarijev načrt.

Od februarja do septembra je Ahtisaarijev urad (UNOSEK) angažiral pogajalske skupine za pogajanja s Kosovom in Srbijo. Sledilo je več neposrednih pogovorov na Dunaju, urad pa je poleg tega v Beograd in Prištino poslal več strokovnih misij. Z možnostjo, da se bosta obe izčrpani državi strinjali, je Ahtisaari predlagal, naj dogovor začne veljati novembra, a se je odločil, da bo zadevo raje prestavil na naslednje leto, po srbskih volitvah, ki so bile najavljene za 21. januar 2007.

2. februarja 2007 je Ahtisaari kosovskim in srbskim voditeljem razkril svoj obširni predlog o rešitvi kosovskega vprašanja. Pozneje, februarja, so pod okriljem Ahtisaarijevega urada potekala dvotedenska srečanja med kosovskimi in srbskimi pogajalci, iz katerih se je izcimil natančno pregledan in popravljen predlog, ki so ga pred končnim srečanjem 10. marca poslali v predogled kosovskim in srbskim voditeljem. S tem je Ahtisaari sporočil, da je 14 mesecev trajajoči proces, ki je vključeval sedemnajst krogov pogovorov na Dunaju in 26 strokovnih misij v Srbiji in na Kosovu, končan. Svoj predlog je skupaj s štirimi stranmi poročila, ki je definiralo politični status Kosova, posredoval sekretariatu OZN. Generalni sekretar Ban Ki Mun je predlog in poročilo 26. marca posredoval VS in izrazil popolno podporo obema dokumentoma. VS se je z Ahtisaarijevim predlogom seznanil 3. aprila in odposlal misijo za ugotavljanje dejstev v Srbiji in na Kosovu od 25. do 28. aprila.

Potem ko se VS OZN ni mogel dogovoriti glede podpore resoluciji, ki je predvidevala nadzorovano neodvisnost, je Kontaktna skupina šestih začela nov krog pogajanj med Prištino in Beogradom. Pogovori so se končali 10. decembra, a brez kompromisa glede statusa Kosova. Na srečanju vrha EU, 14. decembra, so voditelji razpravljali o pripravi za nadaljevanje procesa nadzorovane neodvisnosti, ki je temeljila na Ahtisaarijevem načrtu, ter o razporeditvi 1800-članske varnostne misije EU in nadzorne misije za pravno državo.

Ker so vsi dotedanji poskusi mednarodne skupnosti o rešitvi statusa Kosova spodleteli³¹, je 17. februarja 2008 Kosovo enostransko razglasilo neodvisnost in potrdilo, da sprejema

³¹ Dotedanja pogajanja o rešitvi statusa Kosova med Beogradom in Prištino so vsa spodletela. Prvi resnični poskus se je začel leta 2005 z »vodilnimi načeli« Kontaktne skupine. Ker je ta načrt spodletel, so leta 2006 sledila pogajanja med Beogradom in Prištino. Na teh pogajanjih so kosovski Albanci zahtevali neodvisnost, Srbi pa so želeli ohraniti suverenost nad Kosovom. Ker niso našli skupnega jezika, so tudi ta pogajanja propadla. Nato je sledil Ahtisaarijev načrt, ki je predvideval »nadzorovano neodvisnost« s pomembnimi določili zaščite manjšin. Pogajanja glede tega načrta so zaradi nasprotovanja Rusije decembra 2007 propadla. Zaradi vseh teh neuspehov se je Kosovo začelo pripravljati na razglasitev neodvisnosti in neodvisnost 17. februarja 2008 tudi enostransko razglasilo (MMC 2010).

Ahtisaarijev načrt te, da je pripravljeno na prihod novih misij EU in Nato. V Srbiji razglasitev neodvisnosti ni bila dobro sprejeta. Na ulicah so vladali nemiri, v vladi pa je prišlo do neenotnosti. 10. marca je namreč padla srbska vladna koalicija. Južno od reke Ibar so Srbi protestirali bolj mirno, medtem ko so bili na severu, v Mitrovici, odzivi veliko bolj nasilni.

Članice peterice – Francija, Nemčija, Italija, Velika Britanija in Združene države Amerike ter številne druge evropske države – so bile takoj za tem v postopku priznavanja neodvisnosti Kosova. Neodvisnosti sta najbolj nasprotovali Srbija in Rusija. EU je zato 18. februarja odobrila namestitev misije EULEX, da bi vključila misijo za pravno državo, posebnega predstavnika EU (EUSR) in civilni urad ter komisijsko enoto za razvoj in reforme. Za PPEU je bil imenovan Pieter Feith, EULEX pa naj bi bil na svoje položaje razporejen v 120 dneh (Conflict history: Kosovo 2009).

EULEX je največja civilna misija, ki je bila kadarkoli poslana s strani mednarodne skupnosti. Njen glavni cilj je pomagati in podpirati kosovsko oblast in področje prava, še posebej na policijskem, sodnem in potrošniškem področju. Misija na Kosovo ni bila poslana z namenom, da bi tam izvajala oblast in vladala. Gre za tehnično misijo, ki svetuje, usmerja in nadzoruje. EULEX deluje pod enotnim poveljstvom ZN, njeno podlago pa predstavlja UNSRC 1244 (EULEX Kosovo 2008).

10 RAZGLASITEV NEODVISNOSTI KOSOVA

Kot omenjeno, so kosovski Albanci neodvisnost razglasili 17. februarja 2008. Na večer razglasitve je eden od evropskih diplomatov, ki so igrali pomembno vlogo pri razvoju Kosova v zadnjih letih, dejal, da ima glede neodvisnosti mešane občutke, saj neodvisnost ni bila dolgoročna rešitev, ki so si je kosovski Albanci želeli, in tudi ne rešitev, ki bi si jo želeli doseči diplomati. Po njegovem mnenju neodvisnost torej ni pomenila zaključnega dejanja v zgodovini Kosova, temveč zgolj začetek novega.

Priprave na razglasitev neodvisnosti so se začele že ob koncu leta 2007. Misija trojka³² je bila obsojena na neuspeh že v začetku, saj so vsi vedeli, da med Srbi in Albanci ne bo sprejet noben dogovor, ki bi pomenil nekakšen »zgodovinski kompromis«. Albanci v pogajanjih niso želeli pristati na nič, kar bi pomenilo manj kot neodvisnost, saj so vedeli, da za njimi stojijo tako Združene države Amerike kot tudi glavni akterji Evropske unije. Prav tako pa niso popuščali niti Srbi, ki so vedeli, da se lahko zanesejo na Srbijo, ki Kosova kot neodvisne republike ne bo nikoli priznala, preprečila njegov vstop v ZN ter ga tako v primerjavi z drugimi državami naredila za manjvrednega. Srbi pa so imeli poleg Rusije na svoji strani tudi Kitajsko (Judah 2008, 140).

Ban Ki-Moon, generalni sekretar OZN, je trojko prosil, naj mu o rezultatih pogajanj poroča do 10. decembra 2007. Mnogi so pričakovali, da se bo na ta dan dejansko nekaj zgodilo. Večina ljudi v Prištini je že nakupila ognjemete in se tako pripravila na razglasitev neodvisnosti. Ko se je datum približeval, so postajali nestrpni, toda trojka na ta dan ni imela nič kaj veliko povedati. Svoje poročilo je oddala že nekaj dni pred rokom, v njem pa ni bilo nič novega. Zaradi tega so mnogi mediji predvidevali, da bo prišlo do novega izbruha vojne na Balkanu, do katerega pa ni prišlo. Pričakovati pa je bilo veliko nesoglasij in razširitev nasilja (Judah 2008, 141).

Obdobje od 10. decembra pa do 17. februarja je zaznamovalo ostro lobiranje srbske vlade z Vojislavom Koštunico na čelu, kot nacionalistično orientiranim predsednikom vlade, in Borisom Tadićem, proevropskim predsednikom, ki sta nasprotovala neodvisnosti. Priznavanje Kosova kot neodvisne republike sta namreč razumela kot kršitev mednarodnega prava in ustvarjanje krivice srbskemu narodu.

Na Kosovu so novembra 2007 izvedli parlamentarne volitve in izbirali predsednika vlade. Zmagala je Demokratska stranka Kosova (PDK) pod vodstvom Hashima Thacija. Skupaj z LDK je oblikovala koalicijo, ki ima v parlamentu 62 sedežev od 120, Thaci pa je s tem postal tudi predsednik vlade (Predstavitev države: Kosovo 2009). Thaci je dobro vedel, kdaj mora kaj reči, kako Srbom pokazati pravne poteze in znal je prisluhniti nasvetom, ki so prihajali predvsem s strani ZDA. Kosovski Albanci so se skoraj do konca bali, da bi se kje zalomilo, toda Thaci jih je znal pomiriti z obljubami, da bo kmalu konec vsega. Sedaj po njegovem mnenju ni šlo več za enostransko razglasitev neodvisnosti, temveč »koordinirano«

³² T. i. »trojko« so sestavljali takratni predsednik EU Wolfgang Ischinger, ruski predstavnik Aleksander Bozan-Harčenko in ameriški predstavnik Frank Weisner, njihova naloga pa je bila, da pomagajo zblížati stališča Beograda in Prištine ter sptima stranema pomagajo doseči dogovor.

deklaracijo, ki naj bi jo koordinirali kosovski »prijatelji« v Washingtonu, Bruslju in drugod (Judah 2008, 142).

Zatem je bil sprejet dogovor. Kosovo naj bi razglasilo neodvisnost, a pod pogojem, da bo izvajalo Ahtisaarijev načrt ali pa ga vsaj vneslo v svoje zakone in kot partnerja svoje vlade sprejelo EULEX in ICO. Kosovo je moralo priznati tudi Resolucijo VS OZN št. 1244, saj do tedaj še ni bila sprejeta nobena druga resolucija, ki bi jo nadomestila. Kaj naj bi vse to pomenilo v praksi, v tistem trenutku še ni bilo jasno. Končni del dogovora je obsegal še prošnjo, naj kosovski Albanci z razglasitvijo neodvisnosti počakajo toliko, da bodo predsedniške volitve v Srbiji končane. Na srbskih volitvah 3. februarja je z 51 odstotki glasov proti Tomislavu Nikoliću, vodji nacionalistične Srbske radikalne stranke, zmagal Boris Tadić. Njegovo sporočilo je bilo, da bo, ne glede na to, kaj se bo zgodilo s Kosovom, Srbija nadaljevala integracijo v Evropo. Nikolić in Koštunica, ki je bil takrat v koaliciji s Tadićevo stranko, sta namreč trdila, da se z evropsko integracijo ne da nadaljevati, če se bo EU odločila za razporeditev EULEX, ki je bila po njunem mnenju nelegalna. EU se nista želela priključiti, če bo ta priznala državo, ki ji sedaj pravijo »lažna« oziroma »Nato« država (Judah 2008, 142).

Dva dni pred razglasitvijo neodvisnosti so se med ljudmi še vedno pojavljali dvomi o dejanski uresničitvi deklaracije. Na ta dan je Thaci sklical novinarsko konferenco, a ni nič govoril o datumu, čeprav se je zavezal, da bo poskrbel za manjšine na Kosovu. 16. februarja pa se je proslavljanje začelo. Prištino so zavzeli avtomobili, polni študentov, ki so mahali z zastavami. Naslednji dan se je ob treh popoldne sestal parlament. Zasedanja se ni udeležil noben Srb, večina pa jih je tako ubežala s Kosova. Vsi ti so bili namreč izvoljeni z majhnim številom glasov, saj je srbska vlada kosovske Srbe pozvala k bojkotu volitev. Slovesnost v parlamentu je vodil Thaci. Deklaracijo je soglasno sprejelo 109 poslancev, na prištinskih ulicah pa je zavladalo veselje. Delili so brezplačno pivo in vodo, ponujali pa so tudi ogromno torto. Skupine so plesale na ulicah in veselo paradirale z albanskimi zastavami, ki so preplavile mesto. Nekaterim je uspelo priskrbeti si celo novo kosovsko zastavo, zemljevid Kosova, na modri evropski podlagi s šestimi zvezdicami, ki naj bi predstavljale šest manjšin na Kosovu.³³ Ljudje pa so mahali tudi z evropskimi in ameriškimi zastavami. Do večjih incidentov ni prišlo (Judah 2008, 144).

³³ Kosovska zastava v javnosti pred razglasitvijo neodvisnosti še ni bila videna. Ko se je pojavila zastava, na kateri je bilo šest zvezdic, so ljudem razložili, da te predstavljajo šest manjšin na Kosovu, nekateri pa so kljub temu menili, da zvezdice predstavljajo šest regij, ki jih poseljujejo Albanci – Kosovo, Albanijo, Makedonijo, Črno goro, Chamerio (grška pokrajina Epir, ki jo poseljuje večja skupnost etničnih Albancev) in Preševo (Judah 2008).

Mnogi so menili, da so imeli Albanci pri pisanju deklaracije veliko pomoči, predvsem s strani ZDA. V deklaraciji namreč ni bilo besede »Albanci«. Zapisali so: »Kosovo razglamo za demokratično, posvetno in multietnično republiko, ki jo vodi načelo nediskriminacije in enakosti pred zakonom. Ščitili in spodbujali bomo pravice vseh skupnosti na Kosovu in ustvarili okolje, potrebno za njihovo učinkovito sodelovanje v političnem procesu in procesu odločanja.«³⁴ Deklaracija pa je, predvsem zaradi dogovora z ZDA in glavnimi državami EU, ki so podpirale neodvisnost, navajala tudi, da »v celoti sprejema obligacije, kot jih določa Ahtisaarijev načrt«, in dodala, da bo Kosovo delovalo v skladu z načeli mednarodnega prava in resolucije VS ZN, vključno z Resolucijo VS OZN št. 1244. »Vabimo in pozdravljamo mednarodno civilno prisotnost, ki bo nadzorovala izvajanje Ahtisaarijevega načrta, ter evropsko vodene misije o pravni državi,« še navaja. Slednje se je nanašalo na ICO in EULEX. Vse to skupaj pa je povzročalo nekoliko zmede. Nejasno je namreč bilo, pod čigavim nadzorom bo država. Glede na Resolucijo VS OZN št. 1244 je bil namreč glavni SRS³⁵, ker pa je deklaracija predvidevala tudi navzočnost ICO, bi lahko to pomenilo tudi težave.

10.1 Kosovo takoj po neodvisnosti

Življenje kosovskih Albancev se je po nekaj dneh praznovanja normaliziralo. 18. februarja je tisoče Srbov v severni Mitrovici začelo zasledovati in vohuniti za lokalnimi srbskimi vodji, ki so širili sovražni govor, še posebej glede odpovedovanja deklaraciji. Prijavili so tudi enega najmočnejših vodij, Marka Jakšića, ki je bil eden pomembnejših mož v Demokratični stranki Srbije Vojislava Koštunice, predsednika srbske vlade. Začeli so mahati s srbskimi in ruskimi zastavami, EU pa je bila razglašena za okupatorko. V preteklih tednih so lokalni Srbi dobili navodilo, naj ne sodelujejo z EULEX ali ICO in si ne izposojajo njihovih zastav, oddajajo stanovanj ali pisarn. V naslednjih dneh se je zgodilo nekaj pomembnih stvari. Dve carinarnici in meji OZN sta bili uničeni, policijska struktura pa je začela razpadati na dva dela, saj so Srbi sprejemali ukaze samo od UNMIK in ne uradnikov »lažne« države. Razmere v novonastali republici so se tako spet zaostrole (Judah 2008, 140-146).

Glavni nasprotnici, Srbija in njena tesna zaveznica v mednarodnem političnem prostoru Rusija, sta enostransko razglasitev neodvisnosti države Kosova namreč takoj ostro obsodili.

³⁴ Kosovo's Declaration of Independence (17. februar 2008)

³⁵ SRS – Special Representative of the Secretary General (posebni predstavnik generalnega sekretarja) . To mesto že od 20. junija 2008 zaseda Lamberto Zannier (UNMIKonline 2010).

Obe sta poudarili in še vedno poudarjata, da gre za grobo kršenje mednarodnega prava, resno kršitev suverenosti in ozemeljske celovitosti Republike Srbije. Enostranska odcepitev je namreč usmerjena v ozemeljske spremembe in tako v nasprotju s pravico ozemeljske celovitosti (Švarc 2008, 9–11).

V Beogradu je vlada napovedala, da Srbija deklaracije ne bo upoštevala in da bo vložila tožbo proti kosovskemu predsedniku Fatmirju Sejdiuju, Hashimu Thaciju in Jacupu Krasniqiju zaradi razglasitve lažne države znotraj srbskih meja. To so opisali kot resno kaznivo dejanje zoper ustavo in varnost Srbije. 21. februarja je srbska vlada v Beogradu sklicala velik shod, na katerem se je zbralo 200 tisoč ljudi. Pod velikim napisom »Kosovo je Srbija« je spregovoril Koštunica. V svojem govoru je oznanil, da je Kosovo srbsko, da je vedno bilo in da vedno tudi bo. »Ni je sile, ni je grožnje in ne kazni, ki bi bila dovolj velika in gnusna za Srba, da bi rekel karkoli drugega, kot da je Kosovo Srbija!«³⁶ Množica je nato nadaljevala svojo pot do cerkve Svete Save, kjer je srbski pravoslavni nadškof, metropolit Amfilohije, ki je bil po prepričanju nacionalist, povedal, da sta Kosovo in Metohija srci njihovih src in sveti kraj Jeruzalema, zaradi česar se jima Srbi ne smejo odpovedati. Zatem je množica nekaj sto ljudi napadla ameriško ambasado in zanetila požar. Napadli pa so tudi druge ambasade in začeli pleniti trgovine.

Zmeda pa je vladala tudi na samem Kosovu, še posebej v mesecih, ki so sledili razglasitvi, ni bilo jasno, kdo je za kaj pristojen. Resolucija VS OZN št. 1244 je ostala v veljavi, UNMIK je še vedno deloval, na Kosovo pa je prispel tudi Pieter Feith, da bi vodil ICO, ki je moral najprej naznaniti, da osebje EU zaradi varnostnih razlogov ne bo delovalo na severnem delu Kosova. EULEX in ICO do konca julija tako še nista začela zares v celoti delovati (Judah 2008, 146–147).

Kosovo je pet mesecev po razglasitvi neodvisnosti uradno priznalo le 43 držav, vključno z 20 od 27 držav Evropske unije. Do danes je Kosovo uradno priznalo 65 držav članic OZN, od tega 22 držav članic Evropske unije (The Kosovar people thank you). Ustava Republike Kosovo je uradno začela veljati 15. junija 2008 (Ustav Republike Kosovo 2008).

Tuja vlaganja so zaradi nejasnosti glede legalnosti situacije izjemno redka. Za oslABLJENO kosovsko gospodarstvo to niso bile dobre novice, saj je Kosovo vedno upalo, da bo neodvisnost regiji prinesla večjo razvitost in pomagala stabilizirati njeno gospodarstvo (Judah 2008, 148). Gospodarstvo na Kosovu je v izredno slabem stanju tudi danes, kar potrjuje

³⁶ Govor Vujislava Koštunice (Serbian Government 2008).

dejstvo, da je kosovsko gospodarstvo odvisno od donacij in denarja mednarodne skupnosti. To hkrati pomeni, da njegova stopnja gospodarske rasti ni odvisna od lastnih prizadevanj, temveč od naklonjenosti mednarodne skupnosti. UNMIK je tako od začetka misije na Kosovu porabil 2,6 milijarde evrov za osebje, blago in storitve, rezultat česar je, da so, skupaj z drugimi misijami na Kosovu, ti vložki v državo povečali BDP Kosova za kar devet odstotkov (Sadiku 2009).

Kosovo ima danes svoj državni aparat, ki ga sestavljajo predsednik republike, parlament, vlada, uprava in sodstvo. To so hkrati tudi ključni strukturno-formalni elementi države, ki razpolagajo s politično močjo in sprejemajo odločitve, ki so življenjskega pomena za vse njene prebivalce. Svoje prebivalce imenuje državljani, tu pa se pokaže problem, saj del prebivalstva, kosovski Srbi na severnem delu pokrajine, ki spada pod novo teritorialno oblast, teh ne priznava, temveč priznava avtonomnost in oblast Republiki Srbiji. Njihovo nasprotovanje je razvidno iz nepriznavanja kosovskih institucij in bojkota splošnih volitev. Ahtisaarijev načrt je tako »razdelil« Kosovo na podlagi etnične pripadnosti na dva dela, mednarodni civilni urad (ICO) in EULEX pa sta dobila moč in posledično tudi nedotakljivost. Na Kosovu pa je danes prav tako še vedno navzoč UNMIK. EULEX ne priznava kosovske ustave, Srbija pa znotraj Kosova postavlja svoje meje in na ta način ustvarja temelje za avtonomijo srbske entitete in zmanjšuje avtonomijo kosovske oblasti. Težava je predvsem v tem, da je kosovska vlada v prvem letu po razglasitvi neodvisnosti preveč truda vložila v priznavanje neodvisnosti Kosova in premalo v utrditev njene ozemeljske celovitosti in suverenosti, poleg tega pa je neodvisnost Kosova pretežno le formalna, brez vsebine in kompetenc, saj se Kosovo ni osamosvojilo s samoodločbo in se je tako znašlo v položaju neodvisnosti brez suverenosti in ozemeljske celovitosti (Sadiku 2009).

Kosovo ima tako tudi danes težave s svojo suverenostjo, saj kar petino območja države nadzoruje Srbija. Da se odnosi s Srbijo niso umirili, priča tudi dogajanje na severu pokrajine, to pa pomeni, da Kosovo še dolgo ne bo suvereno, saj je ravno teritorij tisto, čemur se Srbija noče, ne želi in se po njihovih besedah in prizadevanjih tudi ne bo nikoli odpovedala (Shala 2009).

Zaradi uresničevanja Ahtisaarijevega načrta in Resolucije VS OZN št. 1244, ki zagotavlja suverenost in celovitost srbske države, Republika Srbija prihodnji status Kosova še vedno definira le v okviru ustreznih norm in načel OZN ter drugih mednarodnih organizacij. Pri tem

se mora spoštovati pravni red Republike Srbije, to pa pomeni, da Srbija Kosovo še vedno obravnava kot integralni del celote srbske države (Veleposlaništvo Republike Srbije 2008).

11 ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Kosovo si je današnji status neodvisnosti priborilo z več stoletji bojov. Konflikt, ki izvira iz nesoglasja o tem, kdo je prvi naselil pokrajino – današnji Albanci ali Srbi, in prepiranje o tem, zibelka čigave civilizacije je kosovska regija, sta namreč ta dva naroda pripeljala do več spopadov in vojn, ki so se končale s številnimi žrtvami in mnogokrat brez rezultatov.

Na ta teritorij pa je pred nekaj več kot desetletjem vstopila tudi mednarodna skupnost, ki je navzven igrala vlogo mediatorja. Z njenim prihodom se je efektivno izvajanje srbske oblasti nad pokrajino sicer res končalo, toda moje mnenje je, da se za tem skriva veliko večji interes mednarodnih akterjev kot zgolj vzpostavitev miru in nudenje pomoči.

Če na Kosovo pogledamo kot na geografski prostor in podrobneje pogledamo njegovo strateško pozicijo, lahko namreč hitro ugotovimo, zakaj je mednarodna skupnost zainteresirana za to območje bolj, kot če bi bilo Kosovo potisnjeno nekam na rob Evrope ali pa tik ob Črno morje. Kosovo in jugovzhodni Balkan namreč ležita v središču Evrope, na prehodu med Evropo in Azijo ter tik ob Sredozemskem morju. Ko sta se leta 2004 Evropski uniji priključili še Bolgarija in Romunija, je bil krog tako končan, Kosovo pa je postalo t. i. »balkanski polotok«. Ne smemo pa pozabiti niti na interes Združenih držav Amerike, ki so si z uvedbo Resolucije VS OZN št. 1244 zagotovile prisotnost, vstop in ne nazadnje tudi poseganje v notranjo suverenost srbske države.

Prvo hipotezo, ki pravi, da konflikt na Kosovu v osnovi izvira iz etničnih sporov in da je posledica izjemno pomembne geostrateške pozicije pokrajine na Balkanu, lahko tako potrdim. Vendar pa moram tukaj dodati, da konflikt ne izvira zgolj iz etničnega nesoglasja Srbov in Albancev o tem, kdo je to ozemlje naselil prvi, temveč je tudi posledica srbske politike nad kosovskimi Albanci. Na tem mestu bi najbolj izpostavila obdobje, ko je na oblast prišel Milošević in začel s politiko zatiranja in etničnega čiščenja albanskega prebivalstva.

Kot drugo hipotezo sem postavila trditev, da so bili razpad Jugoslavije, kot federalne republike, strategija nenasilja ter posredovanje OZN in zveze Nato ključni dejavniki, ki so

prispevali k neodvisnosti Kosova. Tudi to hipotezo lahko potrdim. S strategijo nenasilja je Kosovo pritegnilo nekaj pozornosti preostalih jugoslovanskih držav, tudi Slovenije, ki so se začele zavedati stanja v federaciji, hkrati pa je ta strategija omogočila albanskemu prebivalstvu na Kosovu, da se je poenotilo in izognilo številnim izgubam, do katerih bi prišlo v primeru takojšnjega spopada s Srbijo. Kosovsko albansko prebivalstvo je bilo v tistih letih namreč še nepripravljeno in preslabo organizirano, da bi preneslo vojno. Primanjkovalo jim je vojske, vojaške opreme, bili so v stanju, ko še niso bili deležni ne pozornosti in ne pomoči mednarodne skupnosti, istočasno pa jim je primanjkoval tudi uspešen kader, ki bi lahko albansko prebivalstvo popeljal do uspeha.

Če trdim, da je imel vpliv na razplet dogodkov na Kosovu tudi razpad Jugoslavije, to vsekakor lahko tudi potrdim. Jugoslavija je bila zaradi odcepitve preostalih držav, Slovenije, Hrvaške ter Bosne in Hercegovine, nekoliko oslABLJena, upadel pa je tudi njen ugled v očeh mednarodne skupnosti, ki je tako pristopila na stran Kosova. Največjo vlogo pri doseganju sedanjega statusa Kosova pa je seveda imela mednarodna skupnost. Res, da Resolucija VS OZN št. 1244, na katero so se vsi najbolj zanašali in od nje največ pričakovali, ni predvidela neodvisnosti kot rešitve za Kosovo, je bila pa mednarodna skupnost Kosovu v veliko pomoč in oporo pri reševanju ekonomskih, finančnih, begunskih in političnih težav.

Kljub vsej pomoči, ki jo je nudila mednarodna skupnost, pa cilj, da bi med albanskim in srbskim prebivalstvom dosegli premirje in omogočili mirno sobivanje, ni bil dosežen. Kosovski Albanci in Srbi so še sedaj v sporu in dejstvo je, da Kosovo še vedno nima popolne oblasti nad svojim ozemljem. Kosovo pa ne bo nikoli popolnoma samostojno, če ga ne bodo priznale vse države članice Evropske unije (do sedaj tega niso storile še Španija, Grčija, Romunija, Ciper in Slovaška), Varnostnega sveta OZN, Rusija in Kitajska. Z njihovim priznanjem bi si namreč Kosovo lahko izborilo vstop v OZN in s tem zagotovilo dokončno priznanje lastne državnosti ter si odprlo poti do evropskih integracijskih procesov. Priznati pa ga bo morala najprej Srbija, saj je to tudi edini način, kako zadovoljiti prebivalstvo na Kosovu in prepričati države, ki ga še niso priznale, da to storijo.

Vendar pa Srbija še vedno ni pripravljena priznati neodvisnosti Kosova. O tem priča tudi napoved srbske vlade, da bo septembra 2010 generalni skupščini OZN predložila resolucijo, v kateri se zavzema za mirna pogajanja, s katerimi bi dosegli trajno in obojestransko sprejemljivo rešitev za Kosovo, torej obstoj države Srbije na Kosovu ter zaščito srbskega naroda in kulturne identitete na Kosovu, ki bo omogočila zgodovinsko spravo srbskega in

albanskega naroda ter mir in stabilnost na območju. Resolucijo je srbska skupščina že sprejela. Se pa Srbija pri pogajanjih ne oddaljuje od svojega stališča in še naprej brani temeljna načela mednarodnega prava, med katerimi kot najpomembnejše navaja, da enostranska odcepitev Kosova od Srbije za mednarodno skupnost ne more biti sprejemljiva. To pomeni, da Srbija do nadaljnjega ne namerava priznati neodvisnosti. Beograd si bo še naprej prizadeval za posebni status severnega dela Kosova, v zameno za suverenost pa je Srbija pripravljena celo dati soglasje, da postane Kosovo članica OZN (Einspieler, 2010). Kosovo s predsednikom Fatmirjem Sejdiu in premierjem Hashimom Thacijem pa po drugi strani poudarja voljo za uresničevanje reform in pripravljenost zaščititi manjšine, kot so kosovski Srbi in Romi. Na Kosovu sta namreč še vedno, kot posledica večletnega nasilja in etnične diskriminacije, razseljeni dve tretjini srbskega prebivalstva, ki je pred vojno živelo na Kosovu (STA, 2010).

12 LITERATURA

1. Amnesty International. 1999. *The truth behind the killings of 45 ethnic Albanians in Kosovo must be found*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/005/1999/en/598303ce-e350-11dd-a06d-790733721318/eur700051999en.html> (8. maj 2010).
2. Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso.
3. Anderson, Malcolm. 1996. *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
4. Areh, Valentin. 1999. Eksodus nekega jugoslovanskega naroda: Kosovski deveti krog. *Revija Obramba* 31 (6): 20–21.
5. BBC News. 1999. *Timeline: Countdown to conflict*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/kosovo/99748.stm (25. maj 2010).
6. Berishaj, Martin. 1989. *Mednarodni pomen Prizrenske Lige*. Ljubljana: Krt.
7. Bernhardt, Rudolph. 1981. Federalism and Autonomy. V *Models of Autonomy*, ur. Yoram Dinstein, 23–31. New Brunswick, London: Tel Aviv University Press.
8. Bogdanovič, Dimitrije. 1984. Kosovo v luči albansko-južnoslovanskih odnosov. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 83–102. Ljubljana: Cankarjeva založba.
9. Brown, David. 2000. *Contemporary nationalism: civic, ethnocultural and multicultural politics*. London, New York: Routledge.
10. Caplan, Richard. 2002. *A new trusteeship? The international Administration of War-torn Territories*. London: Oxford University Press.
11. CIA: The World Factbook. 2010. *Kosovo*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (14. junij 2010).
12. Clark, Howard. 2000. *Civilian Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press.
13. Conforti, Benedetto. 2005. *Mednarodno pravo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Cornell, Stephen in Douglas Hartmann. 1998. *Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge.
15. Einspieler, Vili. 2010. *Beograd še ni vrgel puške v koruzo*, 17. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/117761> (23. avgust 2010).

16. Encyclopedia Britannica Online. 2009. *Ethnic Group*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/194248/ethnic-group> (10. november 2010).
17. EULEX Kosovo, European Rule of Law Mission. *What is EULEX?* 2008. Dostopno prek: <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=2> (22. marec 2010).
18. Evropski parlament. 2005. *Kosovo: 5 let kasneje*. Bruselj: Odbor za zunanje zadeve. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/552/552162/552162sl.pdf (7. junij 2010).
19. *Global Security. Kosovo Liberation Army (KLA) – Ushtria Clirimtare E Kosoves (UCK)*. 1998. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/kla.htm> (7. februar 2010).
20. Haas, Richard N. 1999. *Intervention. The use of American Military Force in the Post-Cold World War*. Washington D. C.: Brookings Institution.
21. Hannum, Hurst in Richard B. Lillich. 1981. *The Concept of Autonomy in International Law*. V *Models of Autonomy*, ur. Yoram Dinstein, 215–254. New Brunswick, London: Tel Aviv University Press.
22. Hladnik Miharčič, Ervin. 2009. *Reportaža dvajset let po stavki rudarjev v Starem trgu: Kratka zgodovina Kosova v treh slikah*. Ljubljana: Dnevnik.si. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042248017 (17. junij 2010).
23. Horowitz, Donald. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, CA: University of California Press.
24. Horvat, Branko. 1989. *Kosovsko pitanje*. Zagreb: Globus.
25. Hrvatski informativni centar. *Domovinski rat: Oluja: Hrvatska vojna operacija*. 2001. Dostopno prek: <http://www.hic.hr/OLUJA.htm> (17. marec 2010).
26. Humans Right Watch. 1999. *Kosovo War Crimes Chronology*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/campaigns/kosovo98/timeline.shtml> (25. maj 2010).
27. Imami, Petrit. 2000. *Srbi i Albanci kroz vekove*. Beograd: K.V.S.
28. International Crisis Group. 2003. *Conflict History: Kosovo*. Dostopno prek: http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=58 (10. februar 2010).
29. Izvozno okno. 2009. *Predstavitev države: Kosovo*. Dostopno prek: http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/Kosovo/Predstavitev_drzave_717.aspx (23. maj 2010).

30. Jansen, Richard. 2002. *Albanians and Serbs in Kosovo – An Abbreviated History*. Colorado State University. Dostopno prek: <http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html> (11. maj 2010).
31. Jović, Dejan. 2009. *Yugoslavia: a state that withered away*. West Laffayette (Ind.): Purdue University Press.
32. Judah, Tim. 2000. *The Kosovo Liberation Army: KLA – UCK*. *Journal of International Affairs* September – November 2000. Dostopno prek: <http://www.kosovo.net/kla8.html> (7. februar 2010).
33. --- 2008. *Kosovo. What everyone needs to know*. Oxford: University Press.
34. King, Ian in Whit Mason. 2006. *Peace at Any Price: How the World Failed Kosovo*. London: Hurst & Co.
35. *KLA, Kosovo Liberation Army*. 2006. Dostopno prek: <http://vargmal.org/dan3059> (22. maj 2010).
36. Kola, Paulin. 2003. *The Search For Greater Albania*. London. Hurst & Co.
37. Kosovo info web portal. 2004. *Plan za primenu standarda za Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.ian.org.rs/kosovo-info/srpski/standardi.htm> (11. junij 2010).
38. Kosovo Verification Mission. 1999. *Special Report: Massacre of Civilians in Racak*. Dostopno prek: <http://citycellar.com/BalkanWitness/Racak-KVM-Report.htm> (25. maj 2010).
39. Koštunica, Vujislav. 2008. Prime minister's speech. V *Serbia has and will annul every act of the fictitious state on its territor, Serbian Government*. Dostopno prek: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=43419> (1. marec 2010).
40. Kristan, Ivan. 1982. Ustavnopravni položaj autonomnih pokrajina u SFRJ. V *Nacionalno pitanje i socijalizam* (zbornik radova), ur. Zorica Ralačević, 483 – 518. Beograd: Izdavačka radna organizacija Rad.
41. Kučan, Milan. 1989. *Scenarij zbora Proti izrednim ukrepom, za mir in sožitje na Kosovu*. Interno gradivo.
42. Lukić, Reneo in Allen Lynch. 1996. *Europe from Balkans to the Urals. The disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*. Oxford: University Press.
43. *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*. 1966. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=103> (12. december 2009).
44. Minič, Miloš. 2000. *Ratovi na Kosovu (1998/1999) i u Čečeniji (1994/1996)*. Sarajevo: Rabic.

45. Ministry of Public Service of Kosovo. Statistical Office of Kosovo. 2007. *Kosovo in Figures. Traffic and railway traffic in Kosovo*. Dostopno prek: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache%3AzH1FrkpaItoJ%3Awww.ksgov.net%2Fesk%2Feng%2Findex.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D699%26Itemid%3D8+kosovo+in+figures+2007&hl=sl&gl=si (14. november 2009).
46. MMC, prvi interaktivni multimedijski program. 2010. *ICJ odločil v prid neodvisnosti Kosova*, 22. julij. Dostopno preko: <http://tvslovenija.si/svet/icj-odlocil-v-prid-neodvisnosti-kosova/235251> (7. avgust 2010).
47. Nato. 1999. *NATO's role in relation to the conflict of Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (2. april 2010).
48. --- 2002. *Who is who at NATO? Former NATO Secretary General, dr. Javier Solana*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/cv/secgen/solana.htm> (29. september 2010).
49. Pavlakovič, Vjeran. 2004. Albanian and Serb Rivalry in Kosovo: realist and universalist perspective on sovereignty. V *De facto States: The Quest for Sovereignty*, ur. Tozun Bahcheli, Barry Bartmann in Henry Srebrnik. New York: Routledge.
50. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
51. *Pregled za študentsko obdobje na Univerzi v Prištini 1969/70–2004/05*. 2006. Priština: Univerza v Prištini. Dostopno prek: http://www.uni-pr.edu/dokument/statistikat2004_2005/3_Pasqyraenumrittestudentevesipasmenyresees tudimitprejvitit1969_70deri2004_05.pdf (11. junij 2010).
52. Sadiku, Nehat. 2009. *Kosovske delitve*. Dostopno prek: <http://www.vecer.com/clanek2009071705452029> (11. marec 2010).
53. Shala, Blerim. 2009. *Vstop v mednarodni denarni sklad je pomemben diplomatski dosežek Kosova*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042266209> (11. marec 2010).
54. Slovenija in Nato. *Zakaj Nato ravna po diktatu ZDA in ukrepa mimo Varnostnega sveta Združenih narodov?* 2001. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/referendum/vroca-vprasanja/04/> (15. marec 2010).
55. Smith, Anthony. 2001. *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Cambridge: Polity
56. Søbjerger, Lene Mosegaard. 2006. The Kosovo Experiment: Peacebuilding through an international Trusteeship. V *Kosovo: Between War and Peace: Nationalism,*

- Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tony Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 66–75. New York in London: Routledge.
57. STA, Slovenska tiskovna agencija. 2010. *Nemčija poziva k priznanju Kosova*, 27. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/119138> (29. avgust 2010).
 58. *Statistical Office of Kosovo*. 2009. Dostopno prek: <http://www.ks-gov.net/esk/eng/> (20. oktober 2009).
 59. Subotić, Momčilo. 2004. *Pravo na samoopredeljenje i Jugoslovanski eksperiment*. Beograd: Inštitut za političke študije.
 60. Švarc, Dominika. 2008. *Republika Kosovo: Nova zvezda na evropskem nebu ali prava črna luknja?* PP. *Pravna Praksa* 27 (9): 9–11.
 61. Troebst, Stefan. 1998. *Conflict in Kosovo: Failure or Prevention? An analytical documentation, 1992–1998*. Flensburg: European Center for Minority Issues. Dostopno prek: http://www.ecmi.de/download/working_paper_1.pdf (19. maj 2010).
 62. Turton, David in Julia Gonzales. 2000. *Ethnic diversity in Europe: challenges to the nation state*. Bilbao: Universidad de Deusto.
 63. *U.S. Department of State. Diplomacy in action. Biographies Listed Alphabetically by Last Name. Solana, Javier*. 2005. Dostopno prek: <http://www.state.gov/r/pa/ei/biog/44553.htm> (12. marec 2010).
 64. United Nations. Security Council. 1998. *Resolucija VS OZN št. 1203*, sprejeta 24. oktobra 1998. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1203.htm> (25. maj 2010).
 65. United Nations. Security Council. 1999. *Resolucija 1244*, sprejeta 10. junija 1999. Dostopno prek: <http://www.unmikonline.org/press/reports/N9917289.pdf> (25. marec 2010).
 66. UNMIKonline. 2010. *Special Representative of the Secretary-General and the head of the UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)*. Dostopno prek: <http://www.unmikonline.org/UNMIKONLINE2009/SRSG.htm> (12. februar 2010).
 67. Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje. 2009. *EADRCC*. Dostopno prek: http://www.sos112.si/eng/msez_page.php?src=ms24.htm (19. marec 2010).
 68. USA Today. 2008. *Kosovo's Declaration of Independence*, sprejeta 17. februarja 2008. Dostopno prek: http://www.usatoday.com/news/world/2008-02-17-kosovo-independence-text_N.htm (13. marec 2010).
 69. *Ustav Republike Kosovo*. 2008. Dostopno prek: <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Ustav1.pdf> (12. marec 2010).

70. *Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije*. 1974. Dostopno prek: http://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_%281974%29 (19. februar. 2010).
71. Vaknin, Sam. 2004. *Terrorists and Freedom fighters. Skopje: A Narcissus Publications Imprint*. Dostopno prek: <http://samvak.tripod.com/pp56.html> (26. maj 2010).
72. *Veleposlaništvo Republike Srbije – Kosovo in Metohija*. 2008. Dostopno prek: http://www.ambadasrbije.si/kosovo_in_metohija.html (11. marec 2010).
73. Vešligaj, Marjan. 2003. *Misija OVSE na Kosovu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
74. Voje, Ignacij. 1994. *Nemirni Balkan. Zgodovinski pregled od 6. do 18. stoletja*. Ljubljana: DZS.
75. Vojna enciklopedija. 1961. *Kosovo – Metohijska oblast (Kosmet)*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
76. *Who Recognized Kosova as an Independent State? The Kosovar people thank you!* 2008. Dostopno prek: <http://www.kosovothankyou.com/> (2. april 2010).
77. Wikimedia Commons. 2010. *File: Kosovo map*. Dostopno prek: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kosovo_map-fr.svg (11. maj 2010).
78. Wikipedia, the free Encyclopedia. 2009a. *Ethnic conflict*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_conflict#cite_ref-1 (17. november 2009).
79. --- 2009b. *Ethnic conflict*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_conflict#cite_ref-1 (17. november 2009).
80. --- 2009c. *Serbian – Albanian Conflict*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Serbian%E2%80%93Albanian_conflict (14. marec 2009).
81. --- 2009č. *Political status of Kosovo*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Constitutional_status_of_Kosovo#Status_in_Communist_Yugoslavia (29. april 2009).
82. Wilson, Gary. 2009. *Background of the Struggle in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.iacenter.org/bosnia/bkgndyug.htm> (19. december 2009).
83. Združenje Managerjev Slovenije. 2010. *Medkulturni vodnik: Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.zdruzenje-manager.si/si/publikacije-dokumenti/vodnik/kosovo> (20. maj 2010).
84. Zupančič, Anton. 1981. *Komanda 9. armade št. 1306-2*. Interno gradivo.

85. Zupančič, Jernej. 2008. *Albansko vprašanje v luči političnoteritorialne rekonstrukcije Balkana*. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2055/Zupancic.pdf> (5. junij 2010).
86. Žabkar, Anton. 1998. Vojaškostrateški oris: ZR Jugoslavija na robu vojne – Kosovski bumerang. *Revija Obramba* 30 (7): 12–14.